

kitap

ALİ GALİP
HADİSESİ

Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından hazırlanmıştır.

Dizgi - Yayımlayan:

Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Mayıs 2000

YUNUS NADİ

Bab-ı Âli'nin Millî Hareketi Dağıtmak
ve
Mustafa Kemal'i Tevkif Etmek Teşebbüsü

ALİ GALİP
HADİSESİ
CGAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

HATIRALARA GİRİŞ

Ali Galip 1919 Haziranında Elâziz'e gitmek üzere Sivas'tan geçerken vali Reşit Paşaya azledilmiş olan Mustafa Kemal'in tevkifini tavsiye ediyor! Mustafa Kemal'le yüzyüze

1919 Haziranının ikinci yarısı içinde ve Sivas'tayız. Sivas'a yeni gelmiş ve haziranın onbirinde işe başlamış bir vali var: Reşit Paşa.

Reşit Paşa Sivas'a vakıa, yeni gelmiştir; fakat eski ve tecrübeli bir devlet adamıdır. Birçok valiliklerde bulunmuş, namuskârlığı, vatanperverliği ile tanınmıştır. Reşit Paşa o günlerde bir yandan Dahiliye Nazırı Ali Kemal'den Mustafa Kemal'in azledildiğine dair telgraf almış, öte yandan bizzat Mustafa Kemal'den Sivas Kongresinin hazırlıklarına başlamak emrini telâkki etmiştir. İstanbul paşanın azledildiğini, hiçbir sıfat ve selâhiyeti kalmadığını bildirirken, Mustafa Kemal'in üçüncü ordu müfettişi sıfat ve selâhiyetleriyle emirler vermekte olması Reşit Paşayı hakikaten şaşırtmış ve derin derin düşündürmüş bulunuyordu.

O tarihten itibaren Millî Hareketin teessüs ve inkişafı yolunda pek çok hizmetler yapmış ve Mustafa Kemal'in takdir ve sevgisini kazanmış bulunan Reşit Paşa doğru yolun intahabında (seçiminde) yanılmamış ve Mustafa Kemal'in emrine girmekte tereddüt etmemiştir.

Reşit Paşa Babiâlinin ve Mustafa Kemal'in yekdiğerine zıt emirleri karşısında idraki ile vicdanı arasında muhakemeler yaptığı böyle bir sırada idi ki Babiâlinin Elâziz valiliğine tayin ettiği Ali Galip Sivas'a gelmiş bulunuyordu.

Ali Galip'in daha İstanbul'dan ayrılmadan Millî Hareketi bastırmak üzere talimat aldığı, Sivas'tan geçişi sırasındaki hareketleri ve Mustafa Kemal'i tevkif etmesi için Reşit Paşa üzerinde yaptığı baskıdan anlaşılmaktadır. Ali Galip'in hainane teşebbüsüne tekaddüm eden bu Sivas günlerini Yunus Nadî'nin hatıralarını okumadan evvel öğrenmek, hatıraları takip edeceklerin pek faydalı olacaktır. O günleri bizzat yaşamış olan Vali Reşit Paşa hatıralarında Ali Galip'in Sivas temasları ve kendisi ile görüşmeleri hakkında bol bol malumat vermiştir. Reşit Paşa, Ali Galip'in kendisini ziyaretini şöyle anlatmıştır:

"- Sivas'a Ali Galip Bey isminde bir zat geldi. Ayağının tozuyla hükümet konağında beni görmek nezaketini veya tehalükünü (isteğini) gösteren bu yolcu, Elâziz vilâyet valisi olup, İstanbul'dan henüz geliyordu, yanında birkaç da memur bulunduruyordu.

Ali Galip Bey mülkiyeli değildi, askerdi, erkânıharp miralaylığından mütekaitti (emekliydi). Kendini bana takdim eder etmez, ismini hatırladım. Çünkü Balkan Harbine tekaddüm eden günlerde yapılan mebus intihabında (seçiminde) bu zat -İttihat ve Terakki kuvvetine galebe ederek ve o kuvvetin vücade getirdiği birçok engelleri yenerek- Kayseri'den kendini seçtirmek imkânını bulmuştu. Ömrü pek kısa süren o mecliste, gerçi Hürriyet ve İtilâfa mensup olduğunu açıkça itiraf etmeyip, müstakil (bağımsız) bir mebus vaziyeti takinmağa yeltendi. Lâkin Hürriyet ve İtilâfçı bir ruh taşıdığını hissettirmekten geri kalmadı.

Umumî harp yıllarında onun nerede olduğunu ve neler yaptığını bilmiyordum. Adı, sanı işitilmez olmuştu. O sebeple ve Sivas'a komşu bir vilâyetin valisi sıfatıyla yüz yüze gelince, bir hayret dakikası geçirmemek elimden gelmedi. Aynı zamanda Babiâlinin böyle siyaset ve entrika düşkünü kimselere el uzatmasını manalı buldum.

O, ağız kalabalık bir adamdı. Çok konuşuyor, lâkin bir şey söylemiyordu. Sözlerinin yüzde altmış

kitap

övünmekten, yüzde otuzu İttihat ve Terakki aleyhine küfürden ibaretti. Üst tarafından ise müsbet bir mana ve maksat çıkarmak imkânsızdı.

Ben -Biraz mütehayyir (şaşkın), biraz da muztarip (sıkıntılı)- bu yaveleri dinlerken o, tavrını değiştirdi:

- Aman Paşam, dedi, ben İstanbul'dayken Mustafa Kemal Paşa'nın azli derdestti. Hatta Divanıharbe sevki de düşünülüyor, konuşuluyordu. Resmî bir işar (haber) var mı?

Dahiliye Nazırının telgrafını kendisine gösterdim. Dikkatle okudu, garip bir bakışla beni tepeden tırnağa kadar süzdü, sonra sordu:

- Ne yapmak fikrindesiniz?

İhtiyatsız dudaklarımdan bir kelime düştü:

- Hiç!

Ve bu cevabın birçok şüpheler uyandıracığını, komşu vilâyet valisini jurnalcılığa sevkedeceğini düşünerek hemen ilâve ettim:

- Nezaret bize sadece o zatın azledildiğini ve kendisile temastan içtinap etmeliğimizi (çekinmemiz gerektiğini) bildiriyor. Hattâ İstanbul'a celbin Harbiye Nezaretine ait olduğunu da tasrih ediyor (bildiriyor). O halde ne bizce, ne sizce yapılacak bir muamele olmasa gerek.

Ali Galip Bey, kopmuş bir zemberek hızıyla yerinden fırladı, sol elinin baş parmağını yeleğinin koltuk kesimine geçirdi:

- Muhterem Paşa Hazretleri, dedi, her vazife mafevk (üst) makamdan tebliğ edilmez. Çok kere hâdiselerin gidişinden vazifeler vücade gelir. Mustafa Kemal Paşa meselesi de, o kabildendir. Çünkü bu zat, her idare memurunu kendi şahsile alâkadarlandıracak ve devlet menfaati noktaî nazarından halû kalini şüpheli gösterecek takımdandır. Nitekim Dahiliye Nezareti de onun bu vaziyetini tespit edip, size bildirmiştir. Zatiâliniz nasıl olur da, maslahatın (cemirin) icabını ifade (yerine getirmede) müsamaha edersiniz?

Onun telâşına, heyecanına, faveranına iştirak etmeyerek sükûn içinde sordum:

- Maslahatın icabı ne olabilir?

- Devlet aleyhine kıyam etmeği tasarladığı sabit olan Mustafa Kemal Paşayı hemen yakalatmak, mahfuzen (tutuklu olarak) İstanbul'a yollamak. Maslahat bunu icap ettiriyor.

- Ne hakla!

Herif gazaba gelir gibi oldu, enikonu köpürdü. Lâkin yaşta ve yolda kendinden büyük bir adama karşı sert dil kullanamayacağını, zeminin ve zamanın da böyle bir taarruza müsait olmadığını hatırlamış olacak ki gazabını çabuk yendi, sesini mülâyimleştirdi:

- Galiba, dedi, lâtife (şaka) buyuruyorsunuz. Çünkü bir vali, hele sizin gibi birçok vilâyetler idare etmiş tecrübeli bir vali, şahsi şakavetler (haydutluk) gibi, siyasî şakavetlerin de hemen giderilmesi lâzım olduğunu biz mevkide naciz çömezlerden duymaya ve öğrenmeye muhtaç değildir.

- Fikrinize hiçbir suretle iştirak etmiyorum. Fakat münakaşamızı mantıkî bir surette bitirmiş olmak için, iştirak eder görünerek, anlamak istiyorum: Mustafa Kemal Paşayı siz benim yerimde olsanız tevkife teşebbüs eder misiniz?

- Tereddütsüz!

- Hangi kuvvetle?

- Polis, jandarma ve icabında asker kuvvetleriyle!

Bu zatın Anadolu'da, harp sonundan beri, hüküm süren zihniyetin ve yurt endişesiyle gönüllerde yer alan heyecanın azametinden (büyüklüğünden) bihaber olduğunu görüyordum. Mustafa Kemal Paşanın otuz, otuzbeş gün içinde halk tabakalarını kendi şahsiyetiyle nasıl alâkalandırdığını ise komşu vilâyet valisi muhakkak ki sezmiş değildi. Bundan dolayı, zavallı adamı tenvir etmek (aydınlatmak) ve böyle fevkalâde zamanlarda çok dikkatli davranmak lâzım geldiğini söylemek istedim. 1908 inkılâbı hazırlanırken padişahın kuvvetle itimat ettiği Şemsi Paşanın nasıl ortadan kaldırılıverdiğini ve padişahı mabut sayan Arnavutların o mabut aleyhine ne suretle döndürüldüklerini hatırlatarak Ali Galip Beye yükseklerden atmamasını, milletin düşüncelerine, duygularına, dileklerine -uzaktan olsun- alâka göstermesini ihtar hazırladım.

İtilâfçılar İşe Karışıyor

Fakat ağzımı açmadan odaya Hürriyet ve İtilâf fırkası reisi Halit Beyle Belediye Reisi Zihni Efendi girdi. Ben iki vali arasında cereyan edecek bir münakaşayı bu efendilerin duymasını nahoş bulduğumdan bahsi kapamış görüldüm, gelenleri Ali Galip Beye prezente etmeğe (tartışmaya) kalkmıştım. O, gevrek gevrek güldü:

- Beyefendiler, dedi, otelede teşerrüf etmiştim. Burayı teşrifleri de nimet oldu. Kendisini münakaşamıza hakem yapalım.

Ve cevabımı beklemeden, onlara ne konuştuğumuzu uzun uzun anlatmaya girişti. Ne yalan söyleyeyim, kızmaya başlamıştım. Ali Galip Beyi terslemek üzereydim. Lâkin Hürriyet ve İtilâfa candan bağlı bir vali ile o fırkayı koca bir vilâyet merkezinde temsile yeltenen bir zatın çok çapraşık bir vaziyette ne gibi cevherler yumurtlayabileceklerini, renksiz bir biçare olduğuna kanaat taşıdığım Belediye Reisinin de o cevherlere karşı nasıl bir tavır takınacağını merak ettiğimden Elâziz valisinin sözü ayağa düşürmesine ses çıkarmadım, nefsimi zorlayarak muhavereyi (konuşmayı) dinlemeye koyuldum.

kitap

Halit Beyin Dahiliyeden gelen telgraftan haberi yoktu. Ali Galip'ten müjdeyi alır almaz böbürlendi:

- Ben yazmıştım, dedi, eğer kuvvetli telkinlerimle İstanbul'dakileri cesaretlendirmeseydim, Mustafa Kemal Paşa mutlak ensemizde boza pişirirdi.

Ve yüzünü bana çevirerek şöyle ihtarda bulundu:

- Davulu biz çaldık amma, parayı siz toplayacaksınız. Çünkü sabık (eski) ordu müfettişini yakalatmak şerefi size nasip oluyor.

Ali Galip Beye söylediklerimi bu şöhretli ayağa da tekrar ettim, Mustafa Kemal Paşanın tevkifi için hiçbir makamdan emir almadığımı ve böyle bir şeyin benim yanımda mevzuubahis (söz konusu) olamayacağını anlattım. Kızıl kıyamet işte o zaman koptu. Halit Bey küplere bindi, benim vatana ihanetle itham edileceğimi (suçlanacağımı) küstah bir lisanla söylemeye yeltendi, benden çok yukarı seviyede bir mafevkmiş (üstmüş) gibi davranarak tekdirlere, tevbihlere (azarlamalara) kalkıştı. Ali Galip Bey de halile, tavriyla onu teyit ediyor gibiydi. Bunun üzerine zati ve izafi şerefimi muhafaza etmek icap etti:

- Efendi, dedim, daha bir kelime söylerseniz sizi kapı dışarı ederim.

Ali Galip Beye de gerekli olan ihtarı yaptım:

- Beyefendi, dedim, manasız konuşuyorsunuz. Sizde bana yol göstermek, vazife vermek hakkı ve kuvveti yoktur. Mustafa Kemal Paşayı hapsetmek size lâzım ve bilhassa kolay görünüyorsa, onun kendi vilâyetinin hudutları içinde cevelân edeceği (dolaşacağı) günleri bekleyiniz.

Halit Bey, vali sillesinin ne demek olduğunu sinamış kimselerdendi. Garip bir yüz ekşiliğiyle susuyordu. Fakat Ali Galip, yüzünedüşen tükürüğü rahmet sayanlardanmış ki gücenecek ve defolup gidecek yerde benimle münakaşaya girişmek istedi, vatanî vazifelerin ifasında müsamaha gösterenlerin uyanıklığa sevk edilmesi lâzım geleceğini söyletmekten tutturarak birtakım hezeyanlara başladı.

Sözünü kabaca kestim:

- Birbirimize dedim, rehberlik etmek hakkına malik değiliz. Onun için susalım.

Elime bir de kâğıt aldım ve kendilerini istiskal ettiğimi (önemsemediğimi) anlattım. Ali Galip Bey ancak bu muameleden sonra odamı terke rıza gösterebildi. Halit Bey de kendisini takip ediyordu. Galipa Allahaismarladık bile demediler. Yahut da ben duymadım. Yalnız Zihni Efendinin eliyle tuzlama işareti yaparak onları arkalarından tezyif ettiğini (alay ettiğini) gördüm. Bu zat, yine işaret usulüyle benim tutumumu alkışlıyor ve elimin öpülmeye lâayık olduğunu anlatmaya savaşıyordu.

Ona da yüz vermedim. Kaşlarını çatarak maskaralıktan hoşlanmadığımı hissettirdim. Fakat kabıma sığamayacak bir haldeydim, zulmetler (karanlıklar) içinde yüzüyormuşum gibi muztarıptım, bir zerre nur (parça ışık) arıyordum ve candan bir dostla hasbihal etmek, dertleşmek ihtiyacıyla için için kıvranıyordum.

Sokaklara Asılan Yaftalar

Bu vaziyette ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Herhalde bir iki saat dalgın dalgın oturmuşum ve tesadüf bu ya, kimse tarafından da uyanıklığa icbar edilmemişim. Ancak ikindiden sonra benliğimi saran elem haleti zail oldu (durumu yok oldu) gözüm ve gönlüm açıldı, harici eşya ile hissiyatım arasında alaka başladı. İşte bu sırada eşraftan Emir Paşa (*) ile isimlerini şimdi hatırlayamadığım dört kişi ziyaretime geldi.

Emir Paşa Sivas'ın eski hanedanından Mehmet Ali Efendiye -refikasından (eşinden) dolayı- karabeti (yakınlığı) olan bir Çerkezdir. Enişte dediği Mehmet Ali Efendinin çocuğu olmadığından hayli bir yekûn tutan malı, mülkü haremine (karısına), ondan da Emir Paşaya kalmış. Fakat Emir Paşa bu umulmaz mirasın içinde yaşamayı az bularak tegallüp (çoğaltma) yoluna sapmak istediğinden yirmibeş yıl evvel valilerden Halil Beyin tokadını yemiş. Diyarıbekir'e sürüle yazmış. Eslâfımdan (memurlarımdan) Reşit Akif paşa ise kendisini hazineye borcundan dolayı hapsedtiği gibi etliye, sütlüye karışmaya tövbe edecek derecede de tazyik (baskı) altında bulundurmuş.

Bu zatın paşalığı da Abdülhamit devrinde Babıseraskeri Masarifat Nazırı Sadettin Paşaya yolladığı bir halayığın saraya kabul edilmesinden ve bir şehzade doğurup gözdeler arasına girmesinden dolayıymış. Meşrutiyetten sonra Emir Paşanın yine şu işe, bu işe parmak sokmaya başladığını bana söylemişlerdi. Hattâ Hürriyet ve İtilâfın ilk kuruluşunda Sivas şubelerini açan politikacının da o olduğunu duymuştum. Hâdiselerini kaydettiğim günlerde bu fırkaya alâkadar görünmek şöyle d ursun, Halit Beyin şiddetle aleyhinde bulunmak (yoluyla) belki fırkanın aleyhinde bir vaziyet almaya meylediyordu. (yöneliyordu). Lâkin Halit Beyle geceleri birleşip kadehdaşlık ve entrika zeminleri hazırlamakta yoldaşlık ettikleri de rivayet olunuyordu.

İşte Abdülhamit'ten mirül'ümeralık denilen ve sahibine paşalık unvanı getirmekle beraber göğsü sırmalı bir üniforma temin edemeyen rütbeyi almış ve 1908 inkılâbından sonra Sivas'ta hayli harman savurmuş olan bu zat, küçücük maiyetiyle edaya girer girmez telâşla sordu:

- Mustafa Kemal Paşa azil mi edildi?

- Bilmiyorum!

Bu cevabı düşünmeden vermişim. Lâkin cevap dudaklarımdan düştükten sonra nedamet (pişmanlık) duymadım, beni sıfatsız ve selâhiyetsiz isticvaba (sorgulamaya) kalkışan mirül'ümeraya bu suretle karşılık verdiğime memnun oldum, ne yazık ki, bu memnuniyet çok sürmedi ve Emir Paşanın şu sözleriyle zihnim alt üst oldu:

kitap

- Siz bilmiyorsunuz amma halk biliyor. Hattâ sizin gibi henüz bu işi duymayanlar varsa duysunlar, diye duvarlara yaftalar yapıştırılıyor!

Meğer Halit Bey benden hiç çıkarmak ve İstanbul'a yaranmak için olacak, yanımdan ayrılır ayrılmaz Mustafa Kemal Paşa'nın azlolunduğuna, yakalanıp İstanbul'a gönderilmesinin bir gün meselesi bulunduğuna dair iki yafta yazıp şehrin kalabalık yerlerine astırmışmış.

Emir Paşadan bu haberi alınca polise emir verdim, yaftaları arattırdım. Garip bir şey olmak üzere buldurtmadım. Onların bir iki yere yapıştırıldığı sahihti (gerçektir). Lâkin duvarlara asılmalarıyla beraber kendi eserlerinin yine kendi elleriyle yok edilmeleri bir olmuş.

Acaba neden? bu işe memur ettiğim kimseler muammanın anahtarını bulamıyorlardı. Ben de hakikati keşfedemiyordum. Çünkü yaftaları yapıştıranların biraz sonra bu münasebetsiz hareketten pişman olarak kendi eserlerini yine kendi elleriyle yok etmeleri mümkün olduğu gibi İbrahim Tali veya Mebus Rasim Beyle temasta bulunup da Mustafa Kemal Paşaya yardımı kabul edenlerin de o küstahlık vesikasını ortadan kaldırmış olmaları muhtemeldi.

Emir Paşa, bereket versin, duyduğunu söyledikten ve memleketin asayişine her zamandan ziyade (çok) dikkat olunmasını ihtar ettikten sonra gitmişti. Beni mülâhazalarımla (düşüncelerimle) başbaşa bırakmıştı. Vakit de zaten geçti. Hükûmetten çıktım. Kabak yazısına doğru bir gezinti yaptım ve zihnimi kargaşalıktan kurtaramaksızın evime döndüm.

Bütün düşüncem yafta işinden dolayı Halit Beye kanuni bir darbe indirmek esasına istinat ediyordu (dayanıyordu). Lâkin onu sıkıştırmak, polisçe isticvap ettirmek, mahkemeye vermek, İstanbul'daki Hürriyet ve İtilâf komandolarını aleyhime ayaklandırmak demek olacaktı. Çünkü onlar o uğursuz politikacılar şahsî suçları da fırka hesabına kaydedecek kadar siyasetî terbiyeden mahrum kimselerdi. Onun için Halide ilişmedim. Fakat bu nahoş hâdiseler arasında Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin telgrafını mülhakata (merkeze bağlı yerlere) tebliğ etmeyi unuttum. Şu iltizamı nisyan (bilerek unutma) Mustafa Kemal Paşanın azli haberini Tokat, Amasya, Şebinkarahisar mutasarrıflarıyla yirmi küsur kaymakamın benden duymalarına mani oldu. Hürriyet ve İtilâfçıların yaftalarına böyle bir mukabeleden (karşılıktan) vicdanımın mahzur kaldığını söylemekten kendimi şimdi de alamıyorum.

İbrahim Tali'nin Fikri

Halit Beyle Emir Paşanın ve arkadaşlarının beni ziyaretleri, yafta yapıştırma kepezeliği 24 Haziran 335'te (1919) vukua gelmişti. 25 Haziran sabahı Miralay İbrahim Tali Bey daireye geldi, aynı mevzular üzerinde benimle uzun bir muhavere (konuşma) ve müşavere (görüşme) yaptı, Sivas'ın Hüdayi nabit politikacıları, o Halitler ve Emirler gibi konuşmaktan tabiatıyla pek uzak bulunan bu pek değerli zatın hem hekim, hem hâkim olduğunu görerek derin bir inşirah (rahatlık) duyuyordum. Muhterem Miralay bana ilkin şöyle bir mülâhaza mevzuu (düşünce konusu) verdi:

- Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey bir zamanlar edebiyatta yaptığını, şimdi siyasette yapmayı emel edinmiş galiba. Malûm ya o, Abdülhamit devrinde bir müddet İkdâm gazetesinin Paris muharrirliğini yapmıştı.

Gönderdiği mektuplarda bazan bir resim salonunun açılma merasiminde, yahut Elizede verilen bir ziyafette hazır bulunduğunu bildirir ve o merasimle ziyafet hakkında uzun uzun tasvirler çiziktirirdi. Servetifunun edebiyatı üstadlarından Hüseyin Cahit Bey bir gün onun teselsül edip giden yalanlarını açığa vurdu, bütün o merasim ve ziyafet haberlerinin Fransız gazetelerinden aşırma olduğunu ispat etti. Bana öyle geliyor ki Mustafa Kemal Paşanın azlini de o uyduruyor, bir emrivaki husulüne (oluşumuna) yol açmak istiyor.

Ben böyle bir hareketin imkânsız olduğunu söyleyince, hâkim hekim düşüncesini izah etti:

- Kolorduya böyle bir işar (bildirim) yok. Halbuki sizden önce Kolordu kumandanlarının bu mühim haberleri almaları lâzım gelirdi.

Vaziyet gözüme büsbütün karışık görünmeye başladı. Devlet adamı olarak doğmamış, devlet adamı terbiyesiyle büyümemiş ve bilâkis maceralar peşinde koşup tozmuş olan bir adamdan, İkdâm'ın meşhur Paris muhabirinden böyle bir hareket beklemek -benim iddiama rağmen, hiç de yanlış olmazdı. Onun için İbrahim Tali Beye hak verdi, kabilse Ankara ve Erzurum kolordularından işin hakikatini araştırmasını rica ettim.

Bu zat Mustafa Kemal Paşanın Sivas mümessili vaziyetindeydi. Müdafaa-i Hukuk işlerini ve teşkilâtını beraberinde bulunan Topçu Binbaşısı Kemal Bey vasıtasıyla idare ediyor ve ettiriyordu. Rasim Bey de kendisiyle ve Kemal Beyle sıkı sıkı temasta bulunuyordu. Fakat bunların haricî ve dahilî siyasetten, milletin ve memleketin mukadderatından bahsedişleriyle öbür takımın, Halit Beyin ve benzerlerinin aynı mevzuda konuşmaları arasında dağlar kadar, deryalar kadar fark vardı. İbrahim Tali Bey ve arkadaşları en küçük şahsî bir menfaat endişesine kapılmadan "yarın"ı tahlil ediyorlar ve milletin yaman bir imtihan geçirmekte olduğunu neticesine vararak bu imtihanın muvaffakiyetle bitmesi için her fedakârlığı yapmak lâzım geldiğini söylüyorlardı. Berikiler, düşmanların merhametine sığınmayı düşünüyorlar ve bu işi Zeynelabidin, Mustafa Sabri ve Vasif hocalarla Damat Ferid'in mükemmel surette başaracağına inanıyorlardı.

Ben de İbrahim Tali Beyle arkadaşları gibi düşünüyordum. Lâkin valiydim, isyana ve ihtilâle açıktan taraflar olamazdım, hattâ Dahiliye Nazırı Ali Kemal Beyin emirlerine uluorta karşı koyamazdım. Nitekim İbrahim Tali Beye de kanaatlerimi izhar (göstermek) değil ihsas (sezdirme) dahi etmedim. Mahut telgrafı sancaklara ve

kitap

kazalara tamim etmediğimi bile söylemedim. Yalnız yafta meselesini, Ali Galip'in hezeyanlarını -teessürüme mağlûp olarak- anlattım. Zaten o da bu iki vakıanın sıhhatini öğrenmek için gelmişmiş. Sözlerinden memnun oldu ve ayrıldı. Meğer, Amasya'da bulunan Mustafa Kemal Paşaya duyduklarını yazmaya gidiyormuş. Bunu nasıl anladığımı sırası gelince hikâye edeceğim. Şimdi hâdiselerin seyrini bozmak istemem.

Ali Kemal'in İstifası

3 üncü Ordu Sıhhiye Müfettişi Miralay İbrahim Tali Beyin beni ziyaret ettiği günün ertesinde, fakat geç vakit Ali Kemal Beyin Dahiliye Nazırlığından çekildiğini haber aldım, şaşırıp kaldım. Adamcağız, Mustafa Kemal Paşanın azlini bize yazdıktan sonra acaba bu işarının sakatlığını anlayarak mı istifa etti, yoksa böyle bir işin vukuunu iltizam edişinden ağır neticeler çıkacağını görerek mi mevkiini bıraktı?

Benim için ne hazin haldir ki, bu mühim mevzuun münakaşasını benimle yapanlar yine Ali Galip ve Halit beyler oldu. Çünkü onlar Ali Kemal'in yıkılmaz bir kuvvet olduğuna kanaat besliyorlardı. Mustafa Kemal Paşanın azlini onun temin ettiğinde de şüpheler olmadığında herife muhabbetleri bilhassa çoğalmıştı. O sebeple istifasını inanılmaz bir hâdisese gibi telâkki etmişler ve koşa koşa yanıma gelmişlerdi. Sersemlemişlerdi. Ancak yiğitliğe kir sürmemek için yine yüksekte atıyorlardı, akıl ve hayale sığmaz şekilde konuşuyorlardı. Bu politika düşkünlerinin o sıradaki sözlerine bakılırsa Mustafa Kemal Paşayı tevkif etmek ve İstanbul'a yollamak evvelce vacip ise, şimdi farz halini almıştı. Çünkü böyle bir muamele ile Ali Kemal'in -siyasî bir sükut olduğu sezilen- istifasından doğabilecek üzüntüler -Hürriyet ve İtilâf fırkasına münhasız (bildirilmemiş) üzüntüler- giderilmese bile azaltılmış olacaktı.

Odamda baş gösteren bu tatsız münakaşadan son derece sıkılıyordum. Lâkim heriflerle istihza (alan) etmekten de geri kalmıyordum. Bir aralık 3 üncü Ordu müfettişinin yakalanması keyfiyeti üzerinde dönmeye başladı. Ali Kemal unutulmuş ve yalnız bu meselenin münakaşasına girilmişti. Ben bu fırsatı kaçırmadım, evvelki karşılaşmamızda yaptığım gibi yine ciddi bir tavır aldım. Ali Galip Beye sordum:

- Ne haklı?

O en hassas bir yerine çuvaldız sokulmuş gibi yerinden fırlarken ilâve ettim:

- Ve hangi kuvvetle!

Yine her kafadan bir ses çıkıyordu. En üst perdeden Elâziz valisinin sesi dolaşıyordu. Hiddetinden yerinde oturamaz olan Hürriyet ve İtilâfçı vali birtakım gülünç jestler alarak bana tavsiyelerde, ihtarlarda, tehditlerde ve bazen de kendini toplayıp ricalarda bulunuyordu. Altımdaki sandalyenin bile hicap duyarak ve harekete geçerek bu işi yapmasına istifaz edileceğini anlatıyordu.

Onun kısa sükûtundan istifade ettim. Şöyle bir sarih (açık) sualde bulundum:

- Geçen gün buyurmuşunuz ki, vilâyetim hudutları dahilinde, müsamaha etmem, bu işi yaparım.

Hastalandığımı ileri sürerek sizi yerime vekil bıraksam o hülyanızı burada da tahakkuk ettirmeye çalışır mısınız?

Adamcağız hançeresinin bütün kuvvetiyle bağırdı:

- Dediğimi vallahi yaparım, billâhi yaparım, parol donör yaparım!

Halit Bey, büyük bir siyasî muvaffakiyetin şerefini kaçırmaktan korkuyormuş gibi yerinden sıçradı:

- Harput valisi, dedi, bir yana dursun. Bu işi ben bile yaparım. Yalnız siz bana küçük bir pusula ile selahiyet veriniz. Üst tarafını düşünmeyiniz.

İşte bulunduğumuz vaziyetin bütün Osmanlı tarihinde eşi ve örneği bulunmadığını bilmekliğime rağmen "teşbihte hata olmaz" meselesinden cüret alarak ve içi boş kafalara inandırıcı darbeler indirmek isteyerek şu cevabı verdim:

- Alemdar Mustafa Paşayı, büyük işler düşündüğü anlaşılışken Sadrazam Çelebi Mustafa Paşa, hattâ Dördüncü Sultan Mustafa niçin tevkif ettiremediler de onun yatağanı altında mevkilerini kaybettiler? Görünüşte Yeniçeriliğe husumet izhar, hakikatte ise İstanbul'un siyasî ve içtimaî rezaletleriyle mücadeleyi tasavvur eden Abaza Mehmet Paşayı yine burada, Sivas şehrinde Kalavun Yusuf Paşa, niçin tevkif edemedi. Tarihi karıştırırsak yakın sayılacak mazi içinde halkın muhabbetine ve muzaharetine güvenerek herhangi bir sebeple ileri atılanların kolay kolay mağlûp edilemediklerini görürüz. Onun için makul olalım, sükûnetle konuşalım. Bağırı yanık vatana yeni bir yara da biz açmayalım.

Vay efendim vay. Sen misin tarihten bahseden, sen misin sükunet tavsiye eyleyen. Artık ne İttihatçılığım kaldı, ne isyan çıkarmak isteyenlere yarıdakçılığım. Yüzüme karşı bu töhmetleri (suçlamaları) tekrar ede ede, tazeliye tazeliye söylüyorlardı ve muhtelif kelime kalıpları kullanarak; gününe hazır ol, demek istiyorlardı.

Mustafa Kemal Geliyor

Ben bir yandan güler görünerek onları kızdırıyor, bir yandan da kendilerini yanımdan uzaklaştırmak yollarını arıyordum. İşte bu sırada Sivas Merkez Telgraf Müdürü alı al, moru mor bir biçimde odaya girdi, titrediği hissolan elleriyle adetâ sımsıkı tuttuğu şu telgrafı bana uzattı:

Sivas Valisi Reşit Paşa Hazretlerine

Şimdi Tokat'tan Sivas'a müteveccihen hareket olunduğunu ve zatı devletlerle teşerrüf imkânının takrüp ve

kitap

tahakkuk etmek üzere bulunmasından dolayı samimi surette mütehassis bulunduğumu arzeylerim.

Üçüncü Ordu Müfettişi

Mustafa Kemal

Bu umulmayacak haberi alır almaz ilk düşündüğüm şey, İbrahim Tali Beyin Dahiliye Nazırı hakkında söylediği sözlerdi. Hâkim hekim, gazete muhabirliğinde yalan söylemeye, alışan Ali Kemal Beyin büyük bir siyasî dolay çevirmek hülyasıyla nezaret sandalyasında da yalancılıktan çekinmeyeceğini ve "gayri vakii" göstermeye kalkışacağını söylemişti.

23 Haziranda azledildiği bize bildirilen Mustafa Kemal Paşanın 27 Haziranda (3 üncü Ordu Müfettişi) unvanını kullanmakta devam etmesi ve müfettişlik mıntakası dahilinde seyyahata çıkması o hükmün doğruluğunu isbat ediyordu.

İkinci düşündüğüm şey de, Harput valisiyle Hürriyet ve İtilâfın Sivas mümessili tarafından tevkif edilmesi istenilen zatın Sivas'a gelmek suretiyle nefesine karşı gösterdiği itimat idi. Ben bilhassa bu düşünceden aldığım şevkle telgrafı bir daha ve bir daha okuduktan sonra Ali Galip Beye uzattım:

- Buyrum, dedim, okuyun. Sonra kalkın, tertibat alın, 3 üncü Ordu Müfettişini yakalayın.

Ali Galip Beyin telgrafa kapanan gözlerinin nasıl bir değişiklikle açıldığını, renginin nasıl sarardığını, dudaklarının nasıl titrediğini tarif edemem. Teklifsizce, fakat telâşla telgrafı kaparak gözden geçiren Halit Beyin de vaziyeti onunkinin aynı olup gerçekten gülünçtü. Ben uzun bir zamandan beri canımı sıkan bu iki ayak politikacısından hiç çıkarmak için kaşlarımı çattım:

- Beyefendi, dedim, bir şey söylemiyorsunuz, düşündüklerinizi yapsanıza!

Ali Galip Bey, mahcup ve muztarip, telgrafa bir daha göz attı, sonra silkinir gibi oldu, hayretle ve dikkatle satırları muayeneye girişti, saatine baktı:

- Geliyor değil, geliyor değil, dedi, gelmiş. Sivas'a hemen hemen girmiş. Çünkü telgrafın keşide saati üzerinden altı saat geçmiş!

Ben bu kaydın farkında değildim. Telgrafı alarak tetkik ettim. Elâziz valisinin keşfinde isabet gösterdiğini anladım ve cevap verdim:

- Ben, Paşayı karşılamaya gideceğim. İsterseniz siz Halit Beyin temin edeceği kuvvetle kendisini tevkif ediniz.

Ali Galip Bey, bir gafletten uyanıyormuş gibi başını kaldırdı:

- Onunla Harput'ta karşılaşırsaydık, dediğimi mutlak yapardım. Lâkin burada mesuliyet size aittir!

Sivas Valisi İstikbale (Karşılama) Hazırlanıyor

Ciddi söylemiştim. Mustafa Kemal Paşayı istikbale (karşılama) çıkacaktım. Lakin onun Sivas'a geleceğini -Erzurum'da bir kongre açılacağını bildiğimiz halde- tahmin etmediğimizden, yahut hâdiseler bizi şaşırttığından hiçbir hazırlığımız yoktu. Telgraftaki saat kaydına göre, şuna buna haber yollamaya da vakit müsait değildi. Bu sebeple, yalnız İbrahim Tali Beyi davet ettim, telgrafı gösterdim. Haber var olduğunu hissettiren bir tavırla sadece sordu:

- İstikbale çıkacak mısınız?

- Tabii. Yalnız vilâyet erkânını Paşanın gelişinden haberdar edebilmek ve onları da istikbale çıkarmak için, biraz vakit kazanmak lâzım. Sizden çok rica ederim. Nümune Çiftliğine teşrif buyrunuz. Mustafa Kemal Paşa henüz oraya gelmemişse, kendini bekleyiniz, bizler gelinceye kadar da çiflikte istirahat etmelerini temin ediniz. Şöyle derlice topluca istikbale çıkmazsak ayıp olur.

İbrahim Tali Bey Harput valisiyle Hürriyet ve İtilâf şube reisiyle yaptığımız münakaşaları da -yürekte elemeleri paylaşmış olmak için- anlatmaktan geri kalamadım. Muhterem miralay mütefekkir, fakat mütebessim bir tavırla sözlerimi dinledi, "Eğlenceli bir muhavere!" (konuşma) deyip bahsi kesti ve veda edip ayrıldı.

Bende Mustafa Kemal Paşanın Sivas'a gitmek üzere bulunduğunu, münasip zevatı toplayarak, istikbale çıkmasını Rasim Beye bildirdim. Bir yandan Tokat Mutasarrıfı ve Yenihan Kaymakamıyla makine başında konuşarak, Paşanın o merkezlerden ne vakit ayrıldığını öğrenmek üzere Telgraf Müdürünü harekete geçirmiştik. Aldığım cevaplardan aziz yolcunun henüz Yenihan'la Sivas arasında bulunup Nümune Çiftliğine varmadığını anladım, neşeyap (sevdim) oldum ve hesaplı davranıp, tam zamanında yani müşarünileyhin istirahat noktası olarak kabul ettiğimiz Nümune Çiftliğine yaklaştığına hükmettiğim anda otomobilime bindim, yola çıktım.

İçimde -garip bir seziş olabilir, fakat- hem helecan, hem heyecan vardı. Helecan dediğim yürek çarpıntısı bütün Anadolu'yu kendi adı etrafında toplamak istidadını, kabiliyetini ve kudretini hissettiren Mustafa Kemal Paşayı şanına lâyık surette karşılayamamak endişesinden doğuyordu. Heyecan dediğim halet (durum) ise, bana bir başka alem gibi görünen o mühim zatla yüzleşmek üzere bulunuşumdan ileri geliyordu.

Nümune Çiftliği, Sivas'a pek yakındı. Otomobile oraya on, onbeş dakikada gidilebilir. Fakat bu kısa mesafe o gün bana pek uzun geldi. Her dakika, bir saat uzunluğu hissettiriyordu ve bu vehmî duygu, enikonu bir üzüntü menbaı oluyordu.

Nihayet çiftlik görüldü, bende de bir çocuk sevinci yüz gösterdi. Bu satırlar, ölümünden ve belki Mustafa Kemal Paşanın da ebediyete intikalinden sonra, neşrolunacağı için sözlerimin riyakârlığa

kitap

hamlolunmayacağını umuyorum. Uzun ve samimi bir iştiyak (özlem) devresinin sonuna, hasreti çekilen mahbup ve maşukun huzuruna varılmış gibi, ruhi ve pek tatlı bir sarsıntı geçiriyordum. Fakat çiftliğin önüne ulaştığım zaman Paşayı, yanındakilerle birlikte otomobillere binmeğe hazır bir vaziyette buldum. Halbuki geridekilere hazırlanmak, araba ve at bulup istikbale (karşılama) çıkmak fırsatı verebilmek için Paşanın -en az bir saat çiftlikte kalması lâzımdı.-
Mustafa Kemal'le Yüzyüze

Bu sebeple hemen otomobilden indim, insan kılığına temessül etmiş (girmiş) dehadan başka bir şey olmayan Paşayı candan gelen sevgi ve saygıyla selâmladım:

- Hoş geldiniz ama, dedim, şehre gitmekte acele buyuruyorsunuz. İlk kahvemizi burada içmek tenezzülünde bulunmaz mısınız?

iğrirarını hissettirmek isteyen deha, ne de sert konuşmuş? Benim, en halis bir hürmetle arz ettiğim bu niyaza, Mustafa Kemal Paşa, idraki şaşkınlatan sesle cevap verdi:

- Hayır, hayır. Kahveye lüzum yok. Hemen hareket edeceğiz.

Ve bana kendi otomobilini göstererek ilâve etti:

- Siz de yanıma buyrunuz.

Onunla yanyana bulunmaktan hem şeref alacaktım, hem -vaziyetimi tesbite yaraması mümkün- istifadeler elde edecektim. Lâkin, Amasya'dan beri, Paşaya otomobilde refakat eden eski Bahriye Nazırı Rauf Beyin geride kalmasını nezakete uygun bulmayarak, itiraz etmek istedim:

- Rauf Beyfendi, dedim, zatinalinizden ayırarak istemem. Ben müsaadenizle, kendi otomobilime bineyim.

- Olmaz, yanıma geliniz.

Sesi o kadar hakiki ki, ihtiyarsız boyun kırdım ve iradesiz izinde yürüyüp, otomobiline bindim. Bir neferle bir başkumandan vaziyetindeydik. kendimle onun arasında o kadar büyük bir mesafe görüyordum. Tabii sürur (sevinç) ve gurur içindeydim de. Paşanın beni ısrarla yanına davet etmesinden iftihar duyuyordum. Fakat bu sevinç, çok sürmedi ve Paşanın iltifat için değil de, ağır bir şüphenin halli için beni otomobiline aldığı çabuk meydana çıktı.

Ömrümün en acı dakikalarından birini teşkil ettiği cihetle, bu vakiayı kaydetmek isterim. Otomobil şehre doğru hareket edince ben, -içimi kaplayan neşenin zoruyla- bir şeyler söylemek ve Paşayı da söyletmek arzusunam kapıldım:

- İnşallah, dedim, yolculuğunuz iyi geçti:

O, ruhumu okumak ister gibi, derin derin yüzüme baktı, en inatçı dimağlara her sırrı itiraf ettirecek bir sesle şu cevabı verdi:

- Sen, onu bunu bırak da Sivas'ta yapılan hazırlıkları anlat: Beni tevkif etmek için kaç kişi bulabildin ve bunları nerede pusuya yatırdın?

"Aman Paşam, bu nasıl söz?" demekten başka bir karşılık bulamayacak kadar şaşırılmışım ve bu ağır bühmanın (irtiranın) töhmetin ruhuma hissettirdiği eza altında bunalmışım.

O ıstırabımı anladı, gözlerinde beliren bir tebessümle idrakimi şevke getirdikten sonra -ciddiyetini bozmadan- anlattı:

- Ali Galip'le yaptığınız münakaşalardan haberim var. Fakat beni Nümune Çiftliğinde alıkoymak için İbrahim Tali Beyi memur edişinizden, şahsen de aynı teklifte bulunmanızdan şüphelendim. Ali Galip'in sizi de kendine uydurmuş olmasına ihtimal verdim. Sizi otomobilime alışımda da, bu şüphe yüzündendir. Yanımda rehine gibisiniz. Şayet bir pusu varsa sizin, belki de benden önce, kurban gitmeniz muhakkaktır.

Gözlerim yaşarıyordu. Gülümseyerek ilâve etti:

- İhtiyat iyi şeydir. Size de tavsiye ederim ve bu macerayı unutmanızı isterim!

Ali Galip Mustafa Kemal'in Huzurunda

Beş dakika sonra, 3'üncü Kolordu Komutanlığı dairesi önünde otomobilden iniyorduk ve ben, Paşanın bir zabite şu emri verdiğini duyuyordum:

- Burada bulunan Harput Valisi Ali Galip'le onun İstanbul'dan beraber getirdiği kimseleri hemen buldurun, buraya getirin!

Vakıanın sonu ibrete lâyıktır, anlatayım:

Ali Galip Bey -Birlikte getirdiği memurlarla beraber- adetâ tahtelhıfz (toparlanarak) Mustafa Kemal Paşanın huzuruna çıkarılmıştı. Paşa, kaşları çatık ve çehresi asık bir vaziyette onları kabul etti.

Bir müddet ayakta tuttu, sonra oturmalarını emretti ve Ali Galip'i muhatap tutarak, ağır bir tevbih (paylama) nutku irat eyledi. Kelimelerin silleden farkı yoktu. Fakat bu utandırıcı, harap edici nutuk, sade bir hakaret yağmuru değildi. Ali Galip'in Sivas'ta günlerce oturarak saman altından su yürütmeye çalışmasını

"bayağılıkla" tasvir ve kendisini hem tekdir, hem tahkir etmekle beraber, -hayrete değer münasebetler düşürerek- millî hareketin mahiyeti, hedefi ve kudsiyeti hakkında da irşatları ihtiva ediyordu.

Süt dökmüş kedi, Ali Galip Beyin o sıradaki vaziyeti yanında aslan yavrusu sanılabilirdi. Bedbaht adam, o derece perişandı, boyuna ter döküyor, boyuna yutkunuyordu. Mustafa Kemal Paşa, belki yirmi dakika sert

kitap

hitabesini devam ettirdi. Sonra elinde tuttuğu iri taneli bir tesbihi yanibaşındaki sehpayaya attı:

- Askerler, dedi, mert olur. Türk askeri ise mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz cihanın kabul ettiği bu kaideye istisna mı teşkil ediyorsunuz? Yoksa ordudan ayrılmakla Türk askerine mahsus bütün kıymetlerden de uzak mı düştünüz? Nedir bu yaptığınız? Kime ve kimlere hizmet, yahut kime ve kimlere ihanet ediyorsunuz? Hiç düşündünüz mü?

Ali Galip Bey, birkaç kelime söylemek istedi, fakat Mustafa Kemal Paşa müsaade ve müsabaha göstermedi, kızgın kızgın ayağa kalktı;

- Size, dedi, daha ağır muamelede bulunabilirdim. Mütekait (emekli) bir asker olduğunuza hürmet gösterip, bu kadarla iktifa ediyorum (yetiniyorum). Şu kadar ki, aklınızı başınıza almaz, haddinizi tanımaz, dilinizi de kısmazsanız, akıbetiniz vahim olur... Haydi buyrun, yerinize gidin. Derin derin düşünün. Harput'a mı gitmek, geri İstanbul'a mı dönmek lâzım olduğunu kararlaştırın. Yalnız şunu unutmayın ki, Anadolu'da sizin gibilerin ve efendilerinizin düdüğü ötmez, ötemez.

Ali Galip'in Mahrem Maruzatı

Ali Galip Beyin ertesi gün bavullarını alıp, İstanbul'a döneceğini tahmin ediyordum. Halbuki o, tepeden tırnağa kadar ıslatıldığı günün gecesinde, Mustafa Kemal Paşanın konukladığı yere geldi. Pek mühim maruzatta bulunacağını haber verdirerek, mülâkata kabul edilmesi ricasında bulundu. Rauf ve İbrahim Tali Beylerle ben, Paşanın nezdinde (yanında) bulunuyorduk.

Harput valisinin gerçekten mühim ve mahrem şeyler söylemek istediğini sanarak odadan yavaşça çıktım. Ali Galip, sofada -ceketinin düğmelerini iliklemiş olarak- endişeli bir tavırla dolaşıyordu. Fakat uzunca konuşmamıza zaman kalmadı. Paşanın yaveri geldi, "Buyrun" diyerek onu içeri götürdü.

Ali Galip Beyin neler söylediğini, ne tavırlar aldığını bilmiyorum. Yalnız Paşanın -uzun bir muhavereden sonra- onun Harput'a gidip işe başlamasına müsaade ettiğini öğrendim. Nitekim ertesi sabah, Mustafa Kemal Paşa Erzincan istikametinde yola çıkarken Ali Galip Bey de Malatya'ya doğru hareket etmiş bulunuyordu.

*

Atatürk Anlatıyor

Rahmetli Reşit Paşanın hatıralarında, Ali Galip'in Sivas teşebbüsüne ait kısım burada nihayet bulmaktadır. Bu kısmı tamamlamak için Atatürk'ün büyük nutkunda, Ali Galip'e kendisi arasında geçen konuşmaya ait parçayı aynen almak doğru olacaktır:

"Efendiler, bu Ali Galip gördüğü kötü muameleden sonra, mahrem beyanatı olduğunu söyleyerek gece, yalnız olarak yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Hareketlerimin dış görünüşüne ehemmiyet vermememizi rica ile Mamuretülaziz (Elâzığ) vilâyetini kabul ederek gelmekten maksadının, benim noktai nazarıma hizmet etmek bulunduğunu ve Sivas'ta bekleyişi, benimle buluşup bizzat talimat almak için olduğunu izah ve bin türlü delillerle ispata çalıştı ve bizi sabaha kadar işgal etmek suretiyle, muvaffak dahi olduğunu itiraf etmeliyim."

*

ALİ GALİP VAK'ASI

YUNUS NADİ

Babıali Ali Galip'i Sivas Üzerine Yürümeye ve Mustafa Kemal'i Tevkife Memur Ediyor

Babıalının tasavvur ve tasmim ettiği (tasarladığı) cinayet şöyle tatbik ve icra olunacaktı:

Elâziz valisi Galip ne yapmak istediğini ve nereye gittiğini, hatta evdeki haremine varıncaya kadar hiç kimseye söylememek suretiyle, Kürt aşiretlerinden alacağı birkaç yüz silâhlı atıyla Sivas üzerine yürüyerek bir gün ansızın şehri basacak ve orada bulacağı Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarının işini bitirecekti. Babıali de böylelikle kendisi için korkunç bir heyet teşkil eden şu Mustafa Kemal Paşa cemiyetinden katiyen kurtularak derin bir nefes almış olacaktı. Babıalının bu tertibatı, Mustafa Kemal Paşa, Sivas'a geldikten sonra haber alınmış olmakla beraber, gariptir ki daha Erzurum'daki ikametinin son günlerinde, şu Mamuretülaziz (Elâzığ) valisinin münasebetsiz bir adam olduğunu sezen arkadaşlar olmuştu. Hatta bundan gözü pek birkaç kişi, kendi aralarında aldıkları bir kararla Elâziz'e bir iki fedai göndererek vaziyeti yakından gözlemeyi kurmuşlar ve bu kararını tatbik ve icra mevkiine dahi koymuşlarken, nasılsa keyfiyeti haber alan bazı ileri gelenler, yola çıkarılanları geri çevirmek için ısrar etmişler ve öyle de yapılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa Sivas'a vardığı zaman Babıali, yani Dahiliye Nazırı Adil, Elâziz Valisi Galip'le muhabere

kitap

halinde bulunuyordu. Bu muhaberat gözden geçirildiği zaman, Dahiliye Nazırı Adil'le Ali Galip'in bir ip-te oynamaya çalışan iki hokkabaza benzediklerine hükmetmemek elde olmaz.

Eldeki vesika kopyalarına göre Babıali ile Ali Galip arasındaki muhaberenin 1331 (1919) Ağustosunun 29 veya 30'unda başladığı ve ilk tergrafın Dahiliye Nazırı Adil tarafından Ali Galip'e, kendisi için feyiz ve yükselmeyi mecip mühim bir vazife verileceği ifadesiyle çekildiği anlaşılıyor. Ali Galip'in bu telgrafa cevabı 31 Ağustos tarihli olup, bu tarihten Eylülün 3'üne kadar Babıali ile Ali Galip arasında belki yirmibeş otuzdan fazla telgraf gidip gelmiştir. Bunların hepsi makine başında yapılmış muhaberat olup yazılış tarzları cinayet tasavvur ve tasmimiyle (tasarlanmasıyla) alâki düşkünlüğün en iğrenç şekillerini açığa vurmaktadır. Dersim'den çektiği ilk cevap telgrafında Ali Galip teklif olunan hizmete mukabil ileri süreceği isteklere yol açmak için, kendisini göklere çıkararak medihlerle bir iki sayfa doldurmuş bulunuyor.

Bu telgrafa nazaran o sıralarda Dersim Kürtleri, mutat üzere, Çemişgezek, Eğin, Kemah, Erzincan ve Harput köylerine saldırarak hayvan yağmasına başlamışlar, hatta Eğin'de Elâziz-Erzincan postası vurulmuş. Malları ellerinden alınanlar, İtilâf mümessillerine müracaat edecekleri tehdidiyle vilâyeti, haklarının alınmasını davet edenler varmış. (Miktarı noksan, kifayeti aciz bir jandarmadan başka hiçbir kuvveti olmayan Ali Galip ne yapsın? O yapacak şeyi bulmakta müşkilât (zorluk) çekmemiş, binmiş atına ve düşmüş dağlara!... Öyle ki, eşkiyanın dolaştığı yerlerde gezmeye kadar ileri gitmiş. Aşiretlerle samimi temasa gelerek fikirleri ve sırları anlamış. görmüş ki durum pek fenadır. Şimdiye kadar hiç çapulculuğa gitmeyenler bile, bu günlerde birçok kelepirci topluyor ve hayvan getiriyorlarmış. Aşiretler birbirine bakıp imrenerek taraf taraf ve oluk oluk kelepirci getirmeye koşuyormuş. İleri gelenler bu temayülleri önleyemiyormuş; çünkü ahali, kuvvetsiz, önlemeye ve cezalandırmaya iktidarsız saydıkları Osmanlı hükümeti idaresinden, yakında başka bir idareye geçecekleri fikrine düşmüşler; yeni hükümetin eskiden gasp edilenleri aramayacağına ve bu itibarla yaptıkları yanlarına kalacağına iman etmişler!...) Bu gidişle şu fena vaziyetin süratle genişleyerek vahim bir şekil alacağını anlayan ve şu hale nazaran mahalline tam vaktinde yetişmiş olan Ali Galip Beyefendi Hazretleri bütün konuşma kudretiyle ortalığa sihir ve efsun saçmaya ve herifleri yola getirerek, bundan sonra uslu oturacaklarına dair mukaddesata yeminler ettirerek durumu düzeltmekle meşgulken bir de Dahiliye Nezaretinin emrini alıyor. Şimdi ne yapsın? Uzun telgrafnamesinin sonlarında aynen diyor ki:

"... Eğer eski ve malûm şöhretimin naciz konuşma kabiliyetime verdiği kuvvetle, sihir dolu işler görmekte olduğum şu nazik zamanda vilâyetten ayrılmaklığım doğru ise ve yerime aciz kulları gibi ölümle alay ederek, malını mülkünü de ortaya koyarak aşiretlere, hayran kaldıkları secaat ve sevahet numuneleri gösterecek diğer bir valiyi uçakla ulaştırmam mümkünse ve bir de hemen kurmay albaylığa ve az sonra da tümgeneralliğe terfiim yapılacak olursa ve hükümetin verdiği yeni vazifeler daha büyük fedakârlığı iltizam ediyorsa, memuriyeti, geçim vasıtası ittihaz mecburiyetinde olduğumu, vatan vazifesinden de kaçmayacağımı arz ederim."

Bununla beraber aynı telgrafta Ali Galip, vurulan postadan gaspedilenlerin bir kısmının geri alınabilmesi ihtimalinden bahisle yeni vazifesinin birkaç gün geri bırakılması lüzumunu da arz ediyor.

Babıali müsait bulunduğu bu ilk zeminden istifade ederek, Ali Galip'e, askeri rütbesinin iade olunacağını ve padişahın ihsanlarına gark olacağını, daha hatır ve hayale gelmez mükâfatlara mahar olacağını, bol harcırah verileceğini müjdeleyerek, posta vurgunundan vesairenden vazgeçerek hemen teklif olunan yeni hizmet için muvafakat cevabı vermesini istiyor.

Dikkate layıktır ki, henüz ortada görülecek hizmetin nev'i mahiyeti belli değildir. Dahiliye Nazırı yalnız görülecek işi, Ali Galip'in beraberine alacağı yüzelli ikiyüz kişilik bir suvari kuvvetiyle Sivas tarafından görülecek bir iş olmak üzere anlatmış olduğuna göre, Ali Galip de onun elbette mahiyetine intikal etmiş bulunuyordu. Binaenaleyh kendisini mümkün olduğu kadar naza çekecektir.

Telgrafla pazarlık

Sivas'ı basarak orada bulacağı milli önderle arkadaşları üzerine bir cinayet ve şakavet çetesi halinde çullanması tasavvur olunan Elâziz valisi Ali Galip'le Dahiliye Nazırı Adil arasındaki pazarlık muhaberele - makine başında devam ediyor. Ali Galip cevabında diyor ki:

Dahiliye Nazırı Beyefendi Hazretlerine,

Dersim: 1 Eylül -

Bu da bir vatan vazifesidir. Tabii aciz maruzatım mütalea ve buradaki vazife ile mukayese edildikten sonra verileceğine nazaran, deruhte etmek hamiyet vazifesidir. Yalnız muvaffakiyet temini için bazı hususları bilmek ve bazı şartlar ileri sürmek isterim. İki gün sonra Elâziz'den muhabereye müsaade buyrulmasını temenni ederim.

Elâziz Valisi

Galip

"Vali Galip Bey'e,

Babıali: 1 Eylül -

Alelacele hareketin lâzımdır. Yarın sabah yüksek mütalealarını bildirmenizi bekliyorum. Mümkün olursa yarın akşam da hareket etmeniz münasip olur.

Nazır
Adil"

İş bu kerteye girdikten sonra beklemeye hiç de hacet yoktu. Ali Galip derhal şu telgrafla mukabele ediyor:

Dahiliye Nezaretine,

Dersim: 1 Eylül 1331 (1919) -

Onsekizinci tümen komutanı ve kurmay başkanı bulunduğum sırada, subayların siyasetle uğraşmalarını yasak etmem üzerine husumetle karşılaşmış ve 1911 senesi başında istifaya mecbur kalmıştım. Sekizbuçuk senedir ticaret ve ziraatla meşgul oldum. Bu müddetlerin kıdemime eklenmesiyle hemen kurmay albaylığa ve Elâziz'den hareketim sırasında da tümgeneralliğe terfiim yapılmazsa, akran v eemsalime nazaran daha aşağı bir rütbe ile askeri vazife kabul etmiş olacağım. Bu rütbenin başarı bakımından ehemmiyeti vardır. Bundan başka ailem efradından onbir nüfusu buraya getirip Elâziz'de bir sürü ev eşyası da aldım. Nakliye masrafı da çok fazladır. Yolluklar da yetişmemektedir. Geleli iki ay olmadığından henüz tam maaş da alamadım. Ziraat ve ticaret işlerimi dağıtıp, hamiyet vazifesi olarak şuraya gelişimin perişanlığımı mucib olmaması için yolluktan başka tazminat da isterim.

Elâziz Valisi

Ali Galip"

Babıalinin Cevabı

"Babıali: C -

Askeri rütbenizin yükseltilecek geri verilmesine karar verilmiştir. Beklenen başarınız üzerine padişahın atıfetine (armağanına) de kavuşmanıza ara olacağımıza şüphe yoktur. Tahakkuk edecek sefer masraflarınız da verilecektir. Vakit geçirilmemesi için muvafakat cevabınızın hemen verilmesini bekliyorum. Bildirilen yere maiyetinizle birlikte bu akşam hareketiniz lâzımdır. Aile sonra da noklolanabilir.

Nazır

Adil"

Ali Galip, Sivas'ta Mustafa Kemal Paşa ile yanındakiler üzerine bir baskın yapmak üzere kendisine yapılan teklifin kabulünü pek pahalıya s atmaya karar vermiştir. Onun için, fırsat bu fırsattır. Buna binaendir ki, hâlâ görülecek işin nev'i ve mahiyetini sormaksızın, derhal pazarlığa girişmiştir. Neden sonra Babıali'ye: "Bunlar hep iyi ama, sanki göreceğim iş nedir?" diye soracaktır da. Sorduktan ve cevabını aldıktan sonra, pazarlık piyasasını yükseltecektir. Aşağıda da görüleceği üzere, bunun kadar gülünç, feci, daha doğrusu menfur ve iğrenç hâdise az bulunur.

Babıali'nin telaşı, Ali Galip'i bir an evvel yola çıkararak Sivas üzerine sevketmeye yönelmiş olduğu halde, Ali Galip'in maksadı, bu fırsattan istifade ederek mümkün olduğu kadar fazla menfaat koparmak için ayak sürmektir. Binaenaleyh hemen hareket emrine karşı daha evvel yapılan telgraf muhaverelerinin (görüşmelerinin) bağlantısına bakmayarak, şu cevabı veriyor:

"C: 1 Eylül -

1. Maiyetimde Dersim jandarma taburundan sekiz suvari var. Bunların bu muhitten ayrılması doğru olmaz. Elâziz'den döneceklerdir. Bir başka bir suvari tertibi ise kolay değildir. Bu vilâyetin jandarması zaten ihtiyaca kâfi olmadığı gibi, başka bir yere nakledilse, hemen firar ederler. Hatta bir sancaktan ötekine nakledildikleri zaman bile aynı hadise olur. Bunun başka vilâyetlerde de çok defa tekerrür ettiğini Jandarma Umum Kumandanı da tasdik eder. Halkta jandarme mesleğine fazla rağbet yok. Firarilerden Jandarma yazmaya kalksak bile, alayımızın boşluklarını dolduramayız. Esasen jandarma maaşlarının ödenmeyip askıda kalması rağbeti büsbütün azaltmıştır.
2. Tahakkuk edecek sefer masrafım, evimin nakli ve eşyamın satılıp yenisini almak masrafını koruyamaz. Bu itibarla yolluktan başka en az yediyüz lira tazminat verilmezse mağdur olurum.
3. Sekizbuçuk sene istifada geçmiş askeri kıdemimin zammolunması elzem, iki derece terfi de hakkımdır.
4. Bu maruzatım (dileğimin) yerine getirilmek şartıyla vazifeyi kabul ettiğim maruzdur.

11 Eylül 1335 (1919)

Elâziz Valisi

Ali Galip"

Dahiliye Nazırı bu telgrafa verdiği cevapta, bütün taleplerinin hatta fazlası ile teminini taahhülle, yolluktan, sefer masraflarından başka şimdilik, yalnız kendi rey ve fikriyle 300 lira tazminatı kabul etmekte olduğunu ve fakat bir an evvel tertibat alınarak hareket lüzumunu alelacele bildiriyor ve rica ediyor.

Yapılacak İş Nedir?

Bütün bunlar iyi. Fakat asıl görülecek iş nedir? Pazarlık buraya kadar ilerledikten sonra, Ali Galip kendisine verilmek istenilen mühim vazifeyi Babıali'ye nihayet açıklattırmaya lüzum görmüştür. Belki bu açıklamalardan sonra yeni pazarlık zeminleri açılabilir. Onun içindir ki, esasen kendisine verilmek istenilen vazifenin nev'i ve

kitap

mahiyetini bildiği halde -bu kadar muhabereden sonra- onları hiç bilmemezlikten gelerek Babialî'ye şu acıip telgrafi -tabii hep makine başında- çektiyor:

Nazır Beyefendiye,

Dersim: 1 Eylül

1. Yakalanmaları icap edenler, firar, saklanma, isyan ve ayaklanma hallerinden hangilerini işlemişlerdir? Aralarında hizmette bulunanlar var mı?
2. Aşiretlerden ve hemşerilerimden ne kadar para ile ne kadar adam kullanabileceğim?
3. Başarı kazanabilmek için selahiyetimin derecesi ne olacaktır?
4. Halen kolordu komutanı veya vekili kimdir? Cevabınızı makine başında bekliyorum.

Elâziz Valisi

Galip"

Garabet ondandır ki, Dahiliye Nazırı dahi verdiği cevaplarda bir türlü Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarını açıkça zikretmekten korkar gibi, işi hep rumuz ve işaretle ve maksadın etrafında dolaşmak suretiyle anlatmaya çalışıyor. Makine başındaki muhaverelerde:

- Canım bilmiyor musun, şurada kongre, burada içtime akteden (toplantı yapan) birtakım adamlar var, işte yakalanıp bastırılmaları padişah tarafından istenen kimseler bu adamlardır, demek istiyor.

Bu arada Babialî uslubunca telgraf kıyafetine sokarak uzunca verdiği belli başlı bir ifade şudur:

"Şark vilâyetlerinde bir gaile (sıkıntı) çıkarmaya çalışanların tahriklerini önlemek ve karşı koyanların yakalanarak buraya gönderilmesi hususunu üzerinize aldığınız takdirde, istediklerinizin hepsi yerine getirilebilir. Elâziz'de şimdilik itimat ettiğiniz birisini vekil bırakabilirsiniz. İtimat edeceğiniz aşiretlerden lüzumu kadarını maiyetinizde götürebilirsiniz. Masrafları hükümetçe ödenir ve görecekları hizmetlere göre kendilerine padişah tarafından ihsanlarda bulunulur. Yüksek dirayetiniz daha fazla tafsilata ihtiyaç göstermez? Artık kat'i kabul cevabınızı beklerim.

Dahiliye Nazırı

Adil"

Ali Galip'e bu kadarı kâfi değildir. O takip olunacak adamların devlet nazarındaki şer'i ve kanuni vaziyetleriyle diğer hususların izahını talep eden telgrafına madde madde cevap istiyor. Kendisi meçhul üzerine yürümek itibarında değildir. Gideceği yolu etrafiyle ve üzerine yürüyeceği hedefleri tafsilatiyle bilmek ihtiyacıdır. Dahiliye Nazırının bu mecburiyetle, hep aynı günde gönderdiği diğer bir mufassal (ayrıntılı) cevap telgrafının ifadesi şudur:

"C: 1 Eylül 1335 (1919)

1. Muti olduklarını iddia ettikleri halde, tahriklerine devam ediyorlar. Kendileriyle aynı fikirde olan memurların göz yummasından istifade ederek, emin oldukları sahada serbestçe dolaşıyorlar. Bugün hiçbirinin sıfat ve selahiyetleri yoktur.
2. Emin olduğunuz kimselerden birkaç yüz suvariyle ansızın gidebilirseniz, oralarda tesadüf edeceklerinizi yakalayıp gönderebilirsiniz; diğerleri tabii kaçacaklardır. Bir daha da oralara yanaşamayacaklardır. Bu suvarilere jandarma tahsisatı verilebilir.
3. Vali ve komutanlık selahiyetlerinin elinizde toplanması başarıyı temin edecektir.
4. Kolordu Komutanı Selahattin adında bir albaydır. İstanbul'dan yakında gönderilmiştir.
5. Kat'i cevabınızı hemen bildirmenizi rica ederim.

1 Eylül 1335 (1919)

Nazır Adil"

Nihayet vaziyet anlaşılıymıştı. Artık Ali Galip yapılacak işi enine boyuna biliyor ve bunu kabul da ediyor. Yapıp yapmayacağı, başa çıkıp çıkamayacağı bahis mevzuu değildir. O şimdilik vaziyeti anlamış ve vazifeyi kabul etmiş oluyor. Vardığı cevapta, Elâziz vilâyeti dahilinde aşiret alayı olmadığından, başka yerdekilerin de seferber halde bulunmadığından, seferberlikleri ise vakte muhtaç olduğundan bahsediyor. Rütbe meselesinin müteakiben (daha sonra) hallolunmasına razıdır. 300 lira zamla da iktifa ediyor. Fakat istifa halinde geçen sekiz buçuk senesi kıdemine zam olunmazsa, askeri hizmet kabul edememekte ısrar ediyor. Zam olunursa yeni vazifesine gitmek üzere hemen Elâziz'e hareket edeceğini yazıyor, hatta yüz kadar atlı tedariki için şimdiden iktiza edenleri telgraf makinesi başına davet edebileceğini de ilave ediyor. Fakat kıdem zammı şarttır. Dediklerini kabul ettirmek için Dahiliye Nazırı'nın ağzına -aynen şu ifadelerle- bir parmak bal çalıyor: "Mesele o kadar müşkil değil. İnşallah başarı kolaylıkla elde edilir. Bu havalide tanıdığım nizamiye ve jandarma ile aşiretlerden yüz atlı maksada kâfidir."

Ancak Ali Galip nazırdan bir haftalık bir mühlet istiyor, çünkü askeri elbisesi yoktur, atı da aksaktır. Bunları tedarik ve tebdil (değiştirmek) lazımdır.

Ali Galip Vazifeyi Kabul Ediyor

Göz önünde bulunan vesika kopyaları arasında, klişesi alınmış bir vesika vardır ki, bu defa aslı ile mukayesesine imkân elverdiğinden dolayı mana ve mahiyeti anlaşılmıştır. Filhakika bu fotoğrafın aslı dibinde k urşun kalemiyle -yazılmıştır- kelimesinden sonra kâğıdın epeyce aşağılarına doğru keza kurşun kalemiyle atılmış "30 Ağustos 35 tarihi vardır. Yukarıdaki tahminimize de uygun olarak Mamuretülaziz (Elâzığ) valisi Ali Galip'e Sivas'ta yaptırılmak istenilen baskısının ilk tebliği, işte bu telgrafla, 1335 (1919) senesi Ağustosunun 30'uncu günü vaki olmuştur. Hususi surette fotoğrafı alınmış olduğuna göre, bu vesikanın ehemmiyeti olmak lâzımdır. Bu itibarla biz de onun aynen keza klişe ile alınmış bir kopyasını buraya koyuyoruz. Dahiliye Nazırı Adil'in el yazısıyla yazılmış, o zamanın Şeyhülislâm Mustafa Sabri'nin imzasıyla bu fesat başlangıcının metni aynen şudur:

"Mamuretülaziz Valisi Ali Galip Beyfendiye, Şifre - Gayet mahremdir, bizzat hallonuacaktır:

3. cü Kolordu Kumandanlığı inzimamıyla Sivas Valiliği'Ne tayininiz Heyeti Vükelâca tensip olduğundan cevabı muvafakatınıza makine başında muntazırım. (bekliyorum).

Dahiliye Nazırı

Adil

Bu teklifi kabu etmenizi bilhassa temenni ederim.

Şeyhülislâm

Mustafa Sabri

Yazılmıştır 30 Ağustos 35"

İşte Ali Galip'e teklif olunan Sivas baskınının başlangıcı, İstanbul'da tasarlanarak nihayet yukarıdaki telgrafta açıklanan şekil ve surette karar kılmış bir fesat kumkumasından ibarettir. Hikâyenin bu başlangıçtan 1 Eylül kadar geçirdiği safhaları malûmdur. Ali Galip'le Babiâli arasında pazarlık esaslı üzerine bir sürü makine başı muhaveresi, ki bunun en çoğu da bilhassa 1 Eylülde cereyan etmiş ve hemen bütün günü işgal etmiştir. Nihayette her şey kararlaştırılmış olur gibi görüldüğü halde, Ali Galip, askeri elbise tedariki (sağlamak) ve aksak olan atının tebdili (değiştirilmesi) için bir hafta daha mühlet istemişti. Halbuki iş olur sahasına girdikten sonra, bu defa Babiâli onun yakasını bırakmak istememiş, Ali Galip sıcağı sıcağına harekete getirmekte ısrar ederek:

- Bugünden tezi yoktur. İmkân varsa hemen bugün hareket çaresine bakılması İstanbulca fevkalâde memnuniyeti mucip olacaktır. İmkânı yoksa bile, imkânsızlığı mümkün kılarak hemen hareket olunmasını rica ederiz, yollu naz ve niyaza koyulmuş olduğundan Ali Galip de "Oldu olacak, bari şu işi sağlama bağlayayım" diye:

"Bu iş böyle olabilmek için her şeyden evvel yeni memuriyetlerim için padişah emri çıkmak lâzımdır." mukabelesinde (karşılığında) bulunmuştur.

Ali Galip'in bu son cevabı karşısında Babiâlice, gereğinin yapılacağı vaadiyle muhabereye geçici bir fasıla verilmiştir. Galiba Babiâli icap eden merasimi yapmaya gitmiş, Ali Galip de bu bekleme devresinde, ufak tefek işlerini görmek üzere telgrafhaneyi terk etmiştir. Ancak aradan bir iki saat geçtiği halde, hâlâ İstanbul'dan cevap gelmemekte olduğundan bu defa Ali Galip sabırsızlanarak Babiâliliye şu telgrafı çekmiştir:

"Dahiliye Nezaretine,

Dersim: 1 Eylül -

Güneşin batmasına dört saat kaldı. Mesafe de uzaktır. gece saat ikide mehtap da bitince, dağlık ve sarp yollarda seyahat edilemez. Kesin muvafakatınızı bildirerek bugünden de istifade edebilmek için cevabınızın çabuklaştırılmasını rica ederim.

Dersim'de Elâziz Valisi

Ali Galip"

Babiâli henüz merasimi bitirememiştir. Son şekillerinde, mesele bir daha Heyeti Vükelâ erkânı arasında hiç olmazsa ayak üstü konuşulacak ve nihayet -Ali Galip'in pek ehemmiyet verdiği- "İrade-i Seniye-i Cenab-ı Hazreti-i Padişahi" (!) alınacaktır. Bunun için en olsa üç beş saate ihtiyaç vardır. Çaresiz alınacak padişah iradesiyle daha mufassal (ayrıntılı) talimatın tebliği için yarına kadar beklemeye katlanmak lâzım gelmektedir. Mamafih Dahiliye Nazırı bu işin olmuş-bitmiş adidile Ali Galip'i bir an evvel işe başlamak üzere, mümkün olursa hemen yola çıkmaya, ısrarla ve rica ederek teşvik etmekte, Ali Galip ise, yeni memuriyetleri hakkında şimdi bilhassa padişah emrine ehemmiyet vermektedir. Bu işe ait muhaberelemlerle yüklü olan 1 Eylül tarihinde Dahiliye Nazırının, Ali Galip'e çektiği telgraf şudur:

"Mamuretülaziz Valisi Beyfendiye,

C: Padişahın iradesi alınmak üzeredir. Fakat siz memuriyet mahallinize gidinceye kadar bunun gizli tutulması lâzımdır. Maiyetinize alacağınız güvenilir suvarilerle mümkünse yarın hareket edip bir an evvel yetişmeniz temenni edilir. Hareketiniz tarih ile yerinize tahminen ne zaman varabileceğinizin bildirilmesi lâzımdır.

1 Eylül 133 (1919)
Nazır Adil"

Ali Galip'in bu telgrafı üzerine, artık irade-i seniye'nin alınması üzerinde daha fazla ısrar etmeyerek Elâziz'e doğru yola çıktığı anlaşılıyor. Tarihsiz ve çekildiği yer de meçhul olarak yalnız kopyası elde bulunan aşağıdaki telgrafın 2 Eylül akşamına doğru, eğer Hozat'tan değilse Elâziz'den çekilmiş olduğuna hükmetmek lâzım geliyor:

"Bugün at üstünde dört saat yol yapıp Mutfa ve Hozat'ta beş saat da mütemadiyen nutuk (?) ederek yorgun bir hale düştüm. Açlıktan da sersemleştim. Yemeğe gitmek üzere yüksek izinlerini beklediğimi arz ile cevabi emrinizin bildirilmesi.
Galip"

Nihayet Sarih (Açık) Talimat

Nihayet Ali Galip'in Elâziz'e varışını Babiâliye, oradan çektiği ve hâlâ yeni memuriyetleri için padişah iradesinin teminini şart kıldığı bir telgraftan açıkça görüyoruz. Ali Galip'çe fazla ehemmiyet verildiği anlaşılan bu telgrafın metni şudur:

"Dahiliye Nezaretine,

Gayet aceledir ve mahremdir ve gecikmesinden dolayı bütün telgraf memurları mesuldür.

C: Gece yarısı Hozat'tan hareketle sabaha karşı Elâziz'e vardım İradeyi henüz tebellüğ etmediğim için, buradaki hazırlığıma tabii başlayamadım. Yoksa hazırlığın yardı kalması ayıp olur. Tam ve kat'i malûmat ve talimat almalıyım ki, gereğini tayin edebileyim. Hareket ve varış zamanları ona göre tayin edilecek ve emirlerinize cevaben arz edilecektir.

Elâziz Valisi

2 Eylül 1335 (1919)

Galip"

İşte bilhassa bu telgraf üzerindedir ki, Babiâli Ali Galip'e şu sarih ve mufassal (ayrıntılı) talimatı veriyor:

"Mamuretülaziz (Elâziğ) Valisi Galip Beyefendiye, Bizzat hallonulacaktır, gayet aceledir.

2 Eylül 1919 tarihli tele cevaptır:

Arz olunmuştur. İrade-i seniye bugün çıkacaktır. Bu itibarla kesinleşmiştir. Talimat şudur:

Bildiğiniz gibi Erzurum'da birkaç kişi kongre adı altında toplanarak birtakım kararlar aldılar. Ne toplananların, ne de aldıkları kararların ehemmiyeti vardır. Fakat bu haller memlekette bir takım dedikodulara sebep oluyor.

Avrupa'ya ise çok mübalâğalı (abartılı) aksettiriliyor ve bu itibarla çok fena tesirler ylatıyor. Ortada ehemmiyete değer hiçbir kuvvet, hiçbir vaka olmadığı halde, sırf bu mübalâğalar ve kötü tesirlerden endişeye düşen İngilizlerin, bugünlerde Samsun'a epeyce bir kuvvet çıkaracakları anlaşılıyor. Hükûmetin, umumi tamimleri arasında, size de yaptığı malûm tebligata aykırı hareketler yine devam ederse, çıkarılacak yabancı kuvvetlerin Sivas'a ve oradan daha ilerilere yayılarak birçok yerleri işgal etmeleri ihtimalden uzak değildir.

Bu ise memleket menfaatlerine elbette ki aykırıdır. Erzurum'da toplanan malûm şahısların yakında Sivas'ta toplanarak yeni bir kongre aktetmek istedikleri, yapılan muhaberlerden anlaşılıyor. Böyle beş on kişinin orada toplanmasından bir şey çıkmayacağı hükûmetçe malûmdur. Fakat bunu Avrupa'ya anlatmak mümkün değildir. İşte bunun için bu şahısların orada toplanmasına yer vermemek lâzımdır. Bunun için de evvelâ Sivas'ta hükûmetin tam güvenine sahip ve memleket selâmetine uygun olan hükûmet tebligatını harfiyen yerine getirecek azimli bir vali buldurmak lazım geliyor.

Sizini onun için oraya gönderiyoruz. Gerçi Sivas'ta kongre aktetmek isteyen birkaç kişiye engel olmak o kadarg üç bir şey değilse de, Ordu büyüklerinden bazılarının da bunlarla aynı fikirde oldukları anlaşıldığına göre, hükûmetin alacağı tedbirleri ellerinden geldiği kadar önlemek ve malûm şahısları mümkün olduğu kadar koruyacakları gözönünde bulundurularak Sivas'a, yanınıza güvenilir birkaç yüz kişiyle ansızın girmeniz başarı için uygun görülmektedir.

Bu itibarla, evvelce yazdığım gibi, oralardaki Kürtlerden güvenebileceğiniz yüz yüzelli kadar suvariye yanınıza alarak ve ne niçin, nereye gidildiği hiç kimseye sezdirilmeyerek, Sivas'a, hiç kimsenin beklemediği bir sırada girip vali ve komutanlığı ele alacak ve oradaki jandarma ve asker miktarı az olmakla beraber, hüsnü idare edecek olursanız karşınızda başka bir kuvvet bulunmayacağı cihetle, hemen otorite kurup toplantıları önleyeceğiniz ve orada bulunanlar varsa hemen yakalayıp İstanbul'a gönderebileceğiniz aşikârdır. Bu suretle elde edilecek hükûmet nüfuz ve iktidarı içerde sertgüzeştçi hareketlere girişenleri yıldırarak bu gibi hareketlerin devamına engel olacağı gibi, dışarıda da çok iyi tesirler yaratarak asker çıkarmak ve oraları işgal etmek hususundaki tasavvurlarından sarfı nazar etmeleri için hükûmetçe kuvvetli bir müracaat ve teşebbüs dayanağı olacaktır.

Zaten Sivas'ın ileri gelenlerinden bazılarının inanılır şekilde öğrenildiğine göre ahali bu politikacıların tahriklerinden ve para toplamak için yapılan baskılardan nefret etmiştir ve bunların önlenmesi için hükûmete her şekilde yardıma hazırdır. Orada jandarma için istenildiği kadar erat bulunabileceği ve adı geçen Sivas ileri gelenlerinin hususi şekilde yardım edileceği temin edilmektedir. Bu suretle hükûmete sıkıca bağlı kâfi

kitap

miktarda jandarma kuvveti teşkil edildikten sonra birlikte götürüleceğiniz suvarileri mükâfatlandırarak yerlerine geri gönderiniz. İşte yapılacak tedbirleri bundan ibarettir.

Bu suretle işe başladıktan sonra ne vakit münasip görürseniz ailenizi ve eşyanızı Sivas'a aldırabilirsiniz. Şu kadar ki, halen orada bulunan Reşit Paşanın valilikten azlolunacağı ve yerine başkasının gönderileceği her nasılsa öğrenildi ve Reşit Paşa Nezarete başvurduğu ve isimleri malûmunuz olan kimselerin kongre akti için Sivas'ta yakında birleşmek istedikleri alınan haberlerden anlaşıldığından boş yere bir dakika geçirmeyerek bir an evvel hareket, bir saat evvel varmaya gayret etmenizde başarı için mühim ve lâzımdır.

Bu sebep ve düşüncelere göre ne vakit hareketle ve ne kadar müddetle varabileceğinizin hemen bildirilmesi lâzımdır.

Sivas'ta göstereceğiniz telgraf şudur:

"Zatıâlinizin Sivas Valisi ve Komutanlığı'na tayinleri hükûmet kararı üzerine padişah-halifenin tasdikinden geçtiği için hemen hareketle bu telgrafı Sivas'taki sivil ve asker memurlardan icap edenlere göstererek vali ve komutanlığı da ele alıp vazifeye başlamanız ve keyfiyeti bildirmeniz tebliğ olunur.

Dahiliye Nazırı Harbiye Nazırı
Adil Süleyman Şefik"

Babîâlinin Zihniyeti

Artık Babîâli maskesini atarak kurduğu şakavet (haydutluk) tuzağını işletmeye açıktan açığa atılıyordu. Dört beş gündenberi devam eden muhabere esasında Ali Galip kendisine verilmek istenilen cinayet vazifesinin nev'i ve mahiyetini öğrenmiş olduğu halde, resmî surette henüz bu kadar vuzuh ve sarahatla karşılaşmamıştı. Kendisi Babîâliden, kendisine yapılan müracaatın daha ilk gününde meseleyi anlamış, fakat her şeyden evvel bunu külâh yapılacak bir vesile telâkki ederek bütün gayretini o yola dökmüştü.

Dolambaçlı müracaatlardan anlaşıldığı üzere kendisi en fazla bu fırsattan bilistifade Tümgeneral Ali Galip Paşa olabilmeyi kuruyordu. Nihayet bu da yapılacaktı. Fakat ne gariptir ki, Babîâli uzun telgrafına, padişah iradesinin bugün çıkacağı, yani henüz çıkmadığı ifadesiyle başlamışken, sonuna Sivas'ta gösterilecek emri sarih ve kat'ı olarak ilâve etmiş bulunuyor. Hoş, Ali Galip de bu telgrafı alır almaz yola çıkıverecek değil ya... Şimdiye kadar cereyan eden hal, pazarlık üzerinde geçmiş muhaverat ve muhaberattan ibaretti.

Şimdi sıra artık iş yapmaya gelmiş bulunuyordu. Artık yüz mü, ikiyüz mü ne kadar silâhlı adam bulunacaksa bulunacak ve onlarla Nazır Adil'in tarifleri içinde yola çıkılarak Sivas'a ansızın baskın yapılacaktı. Bu ise Nazır Adil'in dediği kadar kolay iş değildi. Oraya kadar gidip muetmek ihtimali de vardı. Bu son ihtimal Ali Galip için muvaffak olamamak ve aksine kelleyi feda etmek ihtimali de vardı. Bu son ihtimal Ali Galip'i derin düşüncelere ve ucu bucağı gelmez vesveselere sevk etmiştir. Zaten kendisinin böyle bir teşebbüse cüret edebilmek için şimdiye kadar kat'i bir azim ve karara sahip olduğu bile şüpheliyken, şimdi bütün bütün tereddüt ve vehme düştüğü görülüyor. Yüzelli, ikiyüz kişiyle Sivas'a gidilecek. Oralardaki kimselerin böyle bir hareketten haberi olacaklarını farzetmek, ihtiyat ve basirete daha muvafık olursa, ittihaz edecekleri mukabil korunma ve hatta tecavüz tedbirlerinin nelerden ibaret bulunacağını kestirmek kabil değil midir? Bahusus orada Mustafa Kemal Paşa vardır ve bu hareket bilhassa onu hedef tutan bir hareket olacaktır.

Bu düşünceler önünde Ali Galip'in dizlerinin bağı çözülmeye başlamış ve kendisi, kabul edip üzerine aldığı vazifenin gereklerine Elâziz'de başlamayarak Malatya'ya kadar yolculuk etmek zahmetine katlanmak zorunu hissetmiştir.

Zaten böyle bir seyahat için yeni bir vesile de çıkmış bulunuyordu. Bir İngiliz zabiti olan Mac Novill, Bedirhanilerden bazı kimselerle o günlerde o taraflara gelerek bir hayli dedikoduya sebep olmuştu.

2 Eylülde Elâziz'de izini kaybettiğimiz Ali Galip'i dört gün sonra, yani 6 Eylülde Malatya'da buluyoruz. O tarihle ve çok acele ifadesiyle, oradan Dahiliye Nezaretine yazdığı telgraf oldukça gülünçtür:

"Malatya: 6 Eylül 1335 (1919) -

Besni postasını vuran eşkiyanın (?) emriniz gereğince behemahal yakalanmaları için lüzumlu olan kuvveti toplamak ve tertiplemek için Malatya'ya geldim. Soygunculuk yerine (?) hareket günü de bugün yarın tayin ve arz edilecektir. Yalnız bu uğurda sarfedilecek paranın nereden alınacağını bildirilmesine emirlerinizi rica ederim.

Vali Galip"

Bu telgrafta Sivas'taki Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları "Besni postasını eşkiya" ifadesiyle anlatılıyordu. Ali Galip'in "Sivas" dememek için "Soygunculuk yeri" tabirini kullandığı ise, kendiliğinden de anlaşılır. İşte Ali Galip'in Sivas baskını için yapılan tekliften sekiz gün sonra vaziyet bu merkezdedir. Halbuki iki üç gün sonra, kendisi baskına uğramak tehlikesi karşısında, Kâhta istikametinde kaçacak ve takip olunacaktır.

Binbaşı Novill Meselesi

1335 (1919) senesi Eylül başlarındayız. O zamana kadar Mustafa Kemal Paşa aleyhinde nafiye (boş) yere pek çok çareye başvuran Babîâli, nihayet Sivas Kongresini olsun boşa çıkarabilmek için Elâziz Valisi Ali

kitap

Galip'in şahsında, şakilik etmeye ve cinayet yapmaya ehil bir haydut hali farz ederek kendisine müracaat etmiş, o da birçok pazarlık sonunda bu vazifeyi kabul ederek tertibat (önlem) almak durumuyla karşılaşmıştır. Babiâli'nin tasavur ettiği plân, Ali Galip'in birkaç yüz Kürt suvarisiyle ansızın Sivas'a bir baskın yaparak orada bulunduğu millî şefleri kısıkvrak bağlamak, yahut yok etmesidir. Ama bu badirede aksine Ali Galip mahvolabilirmiş. Orası Babiâli'nin umurunda bile değildir. Babiâli o tarafları düşünmüyor bile. Bilâkis o, birkaç yüz kişiyle yapılacak bu hareketin başarıyla neticeleneceğinden emin görünüyor ve hatta bu ciheti açıkça ve üst üste birkaç defa yazarak Ali Galip'e de emniyet vermek yoluna girmiş bulunuyor.

İlk pazarlık devirlerinde Ali Galip de yığıtlığına leke sürmemek üzere, "hele dedikleri yapılınsın işin başarıyla ve hatta kolaylıkla neticelendirilmesinin mümkün olduğundan" bahsedilip duruyordu.

Fakat sıra meselenin tatbikat ve gerçekleştirilme sahasına geldiğinde, Ali Galip hakikatin dehşeti önünde biraz harita ve pusulayı şaşırılmıştır. 2 Eylülde Elâziz'de son ve kati emri tebellüğ eden Ali Galip'i dört gün sonra Malatya'da bulduğumuz malûmdur. Bu acaip seyahatin iki sebebi vardır:

1. Sivas'ı basmak için beraberine alacağı silâhlı kimselerin oralardan temini,

. Karanlık ve karışık maksatlarla yine o günlerde, beraberinde şüphe celbeden bazı şahıslar olduğu halde oralara gelen Major Novill isimdeki İngiliz zabitanın meydan verdiği mesele.

Ali Galip, bu İngiliz zabitanın oralara gelerek dedikoduya meydan vermiş olmasını da Malatya seyahati için vesile saymıştır. Bu İngilizin meselesi de Ali Galip'le beraber hallolunacağından, onun da hikâyesinin yeri tam burasıdır. Bu İngiliz zabiti Major Novill'i mütarekenin peşinden bir kere daha şark (doğu) vilâyetlerinde ve bilhassa Diyarıbekir taraflarında dolaşarak İstanbul'a döndükten sonra, şimdi beraberine Bedirhanilerden Celâlet ve Kâmıran ve Cemil Paşazade Ekrem beyleri de alarak Elbistan ve Arga üzerinden Malatya'ya gelmiştir.

Kendisi daha iyi ay evveline kadar Diyarıbekir taraflarında dolaşmış ve o zaman Türkiye aleyhinde hatta alenen propaganda yaptığı malûm olduğundan, bu defaki gelişi hamiyet ve hasiret erbabını tekrar sinirlendirmiş ve daha ziyade kuşkulandırmıştır. O zamanlar durumu pek nazik olan o havalinin en dikkatli ve en hassas gözü Kolordu Kumandanlığı olup, Kolordu Kumandanı olan zat ile seyahatinde Major Novill'i hemen hemen adım adım takip ettirmiş ve onun hiç de iyi olmayan fikir ve maksatlarını yakından öğrenmişti. Major Novill İstanbul'a döndükten sonra, Kolordu kumandanı memleketin o havalisinden adeta bir kâbus kalkmış ve defolup gitmişçesine memnun ve müsterih olmuşken, aradan çok geçmeden Major Novill'in -bu defa beraberinde aynı muzır maksatlara hizmet eden diğer kimseler olduğu halde- çok miktarda İngiliz parasıyla tekrar o havaliye geleceğine dair haberler alarak, bunları ihtiyaten -dikkat ve basiret üzere bulunulması için- arka arkaya gerekenlere tamim etmişti. Bu haberler filhakika doğru çıkarak, günün birinde Major Novill'in diğer üç yerli arkadaşıyla Malatya'da meydana çıkması, mahiyetli kumandanın fevkalâde hiddet ve asabiyetini mucip olmuştur.

Bunun neticesi olarak Kolordu Kumandanı, bütün ciddiyetiyle her tarafa keyfiyeti bildirmiş ve bu hâdise karşısında esaslı tedbirler alınması lüzumu üzerinde şiddet ve katiyetle ısrar etmiştir. 13'üncü Kolordu Kumandanı bu meseleden dolayı "dakika tehiri büyük mesuliyeti muciptir" ihtarıyla ve 4 Eylül 1335 (1919) tarihiyle Harbiye Nezaretine çektiği bir telgrafta, vaziyeti bütün tafsilâtıyla ve bütün ehemmiyetiyle anlatıyor. Bu telgrafa nazaran (göre):

"Major Novill'in gerek ilk ve gerek bu ikinci seyahati, İngiliz himayesi altında bir Kürdistan teşkili için propagandalar yapmak maksadına dayanmaktadır. Evvelki propagandalarında major Novill'in teşebbüsleri önlenmişti. Şimdi çok miktarda İngiliz parasıyla ve daha kuvvetli silâhlı olarak geldikleri anlaşılıyor. Bunlar Elbistan ve Arga üzerinden Malatya'ya gelmişlerdir. Malatya Mutasarrıfı Bedirhanilerden Halil Beydir. Onun tarafından karşılanmışlardır. Bu seyahatlerin propagandaya hemen oradan başlayacaklarını şüphesiz bulan kumandan, teslim edilmiş ve sabit olmuş hiyanetler karşısındadır. Seyahatlerin Malatya'ya gelişleri, orada bulunan suvari 12. Alay Kumandanı tarafından kolorduya bildirilmiştir.

Major Bovill Alay Kumandanına, merkezi hükümetin izniyle Şark vilâyetlerinde Türk, Kürt, Yahudi ve Ermeni nüfusunu anlamak üzere gezeceklerini söylemiştir."

Kolordu Kumandanı Harbiye Nezaretine diyor ki:

"Bendeniz bu konuda yüksek nezaretinizden bir talimat almadım. Keyfiyeti Elâziz Valisine yazdım ve talimat almışsa bildirmesini rica ettim. Bendeniz merkezi hükümetin bunlara izin vermiş olmasına hiç ihtimal vermiyorum. Major Novill'in ve arkadaşlarının Diyarıbekir'de yaptıkları propagandalar hakkında genelkurmayda kâfi malûmat vardır..."

Kumandanın bizzat Malatya mutasarrıfından şikâyeti pek çoktur. Hakkında birçok iş'arlarını İstanbul göz önünde bulundurmamış ve Elâziz valisi de müsamaha ile geçiştirmekte bulunmuştur. Kumandan yine Harbiyeye yazılan mufassal telgrafının bir yerinde şunları söylüyor:

"Malatya'ya gelen bu heyet, silâhlı kimseler muhafazasında gelmişlerdir. Bunun mânası ne demektir? Eğer bize malûmat verilseydi, yanlarına icabında muhafız kuvvet katılırdı. Nitekim Diyarıbekir vilâyetinde gezerken Major Novil'e asker ve zabıt vermiştim. Bendeniz bu heyetin seyahat ve siyasetini gayet muzır (zararlı) görüyorum. Mıntıkanın sükûn ve huzuru namına şu teklifi arza cüret ederim:

1. Malatya mutasarrıfının derhal azli veya Anadolu içine tebdili,

2. Major Novill münasebetsiz bir adam olduğundan, İngilizlerce bu mıntıkada tetkikler yapılması lâzımsa,

kitap

bunun Osmanlı hükûmeti aleyhindeki garez ve hiyaneti dolayısıyla, başka namuslu birisinin memur edilmesi ve Major Novill'in derhal geriye alınması,
3. Ekrem bura adliyesince takibe mahkûmdur; bunun derhal tevkifi ve buraya gönderilmesi için Elâziz valisine şiddetle emir verilmesi,
4. Gizli maksatlara alet edilebildikleri pek kolay anlaşılın şahıslara karşı dikkatli davranılması ve binaenaleyh Celâlet ve Kâmıran beylerin de tevkifleri için valiye şiddetle emir verilmesi."
Bunlardan sonra kumandan, kurmay başkanının da aynı fikirde olduğunu ilâve ederek, eğer bu dedikleri yapılmazsa ileride vicdani ve tarihi büyük bir mesuliyet altında kalmamak üzere, şimdiye kadar geceli gündüzlü çalışarak ifa ettiği vazifesine devamda maruz olacağını bildiriyor.

Novill'in Karşı Tedbiri

13'üncü Kolordu Komutanı Harbiye Nezaretine böyle yazmakla beraber, Novill ve arkadaşlarına karşı, onları yakından takip ederek ciddi tedbirler almaktan geri kalmamış ve hamiyetli kumandanın bu hareketleri, İstanbul'u da Malatya'yı da, Elâziz'i de şaşırtmıştır.
İlk hayret ve hiddete düşenlerden biri, bizzat Major Novill'in kendisidir. Kolordu Kumandanının verdiği emirler ve talimat neticesi olarak Malatya'da hamiyetli ve vatansaver teşkilâtın vaziyetler alması üzerine, Major Novill açık bir telgrafla doğrudan doğruya İstanbul'daki İngiliz fevkalâde komiserliğine müracaat etmiştir.
Kumandanın hakkı yok değildi. Çünkü bu telgrafın hiçbir şey söylemeyen cümlelerinden büyük hakikatlere intikal etmek mümkündür. İşte telgrafın aynen metni şudur:

İngiltere Devleti Fevkalâde Komiserliği
İstanbul

Çok aceledir

İstanbul'dan hareket etmeden önce, seyahatimden ve gayesinden bütün sivil ve askerî makamlarına haber verileceğini zannetmiştim. Buna rağmen Malatya'ya vardığımda, buradaki sivil ve askerî makamların bu hususta tamamen habersiz olduklarını gördüm. Hatta yanımda bulunan Bedirhan Paşazade Celâdet Ali ve Kâmıran Ali'nin tevkifleri hakkında Diyarbakır'daki Kolordu Komutanlığından Malatya suvari Alayı Komutanlığına resmen emir geldiğini hayretle haber aldım. Yanımda bulunarak bana verilen vazifeyi sonuna kadar yapmak hususunda vücutlarına son derece ihtiyacı olan seyahat arkadaşlarım hakkında yapılacak bu gibi tevkif teşebbüslerinin devlet için vahim neticeler doğuracağını Osmanlı hükûmetine bildirilmesini ve hükûmetin, bütün sivil ve askerî makamlarına ben ve heyeti teşkil eden Bedirhan Paşazade Ali ve Kâmıran Ali beylerle Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Hakkârili Osman Efendi'nin vazifelerini tamamlamakta gerekli yardımlarda bulunmaları hakkında emir verilmesi için teşebbüslerde bulunularak neticenin bildirilmesini rica ederim.

Mark Tohle"

Major Novill'in komiserliğe çektiği bu telgrafın altındaki "Mark Tohle" imzası, telgrafhanelerden geçerken yanlış zaptolma neticesi mi öyledir, yoksa o da kendisinin komiserlik malûm diğer bir ismi midir, orasını şimdi bilmek bittabi kabil değildir. Yalnız şurası varittir ki, komiserlik, Babîâli'deki teşebbüsünü bu isim üzerine yazmış olduğundan, hep "Mark Tohle" diye yazmaktadır. Dahiliye Nezaretinin Elâziz valisine telgrafı 7 Eylül tarihli olup, bu sırada Elâziz valisi -hani şu baskını yapacak olan- Ali Galip'in Malatya'da bulunduğunu biliyoruz. Ali Galip'in Sivas'a gidecek yerde Malatya'ya gitmesi ise, bu İngiliz meselesi de vesile teşkil etmiştir.

Ali Galip ve Major Novill

Ali Galip, Major Novill vle arkadaşları haklarında 9 Eylül tarihiyle Malatya'dan Dahiliye Nezaretine yazdığı telgrafta diyor ki:

"Yüksek Nezaretinizden verilmiş vesika ile Bedirhanilerden Celâlet Ali ve Kâmıran Ali, Diyarbakirli Cemil Paşazade Ekrem ve Hakkârili Rahmi beylerle İngiliz Binbaşısı Novill'in Malatya'ya geldikleri ve nüfus tahkikatına başladıkları mutasarrıflıktan ihbar olunarak yapılacak muamelenin sorulması üzerine cevaben nezaretin emrinin yerine getirilmesi bildirilmişti. Aynı zamanda bermutat (?) 13'üncü Kolordu Kumandanlığından 11'inci Kolordu Askerlik Şubesi Başkanlığına gelen şifrede keyfiyet izam edilmiş ve Malatya'da bulunan Topçu Suvari alaylarından Elâziz'deki piyadelerin, mevcut hayvanlara bindirilmesi suretiyle kuvvetlendirilmeleri ve bendenizle istişare edilerek bazı hareketler tavsiye ediliyordu. Bu sırada 13'üncü Kolordu Kumandanı tarafından Celâlet ve Kâmıran beylerin tevkifi için Malatya'daki Suvari Alayına emir verildiğinden ve bunun Osmanlı hükûmetiyle tehlikeli neticeler doğurabileceğinden ve seyahat maksadının vilâyetlere tamim ettirilmesi lüzumundan bahsedip İstanbul'daki İngiliz Mümessilliğine çekilen telgraf kopyasıyla yapılacak muamelenin sorusunu havi Malatya Mutasarrıflığından ikinci bir telgraf aldım ve

kitap

derhal ahali hukukunun mahfuz ve bizzat asker tevkifi (?) gayrı caiz olduğu sivil hükümetçe lüzum gösterilmedikçe askeriyenin hiç kimsenin hürriyet hakkına tecavüz edilemeyeceği, edilirse ahalinin hukukunu muhafaza ile mükellef olan sivil hükümetin bu yoldaki vazifesini ifadan çekilmeyeceği hakkında cevap verilmiş ve şu cevabın Mr. Novill ile suvari kumandanına da tebliği ilâve olunmuştur. Bununla beraber Malatya yolculuğunda acele edildi ve bütün gece yol alınarak Malatya'da Mr. Novill ve arkadaşlarıyla görüşüldü. Seyahat maksadı hakkında verdiği izahatın hülâsası, Kolordu Kumandanının telâşına yer olmadığını ispat ediyor."

Ali Galip, Mr. Novill hakkında bu teminatı verdikten sonra beraberindeki dört Osmanlı gencine geçerek bunların da oralarda muzır işler göremeyeceklerini, örnek isteseler ve hatta gizli gizli propagandalar yapsalar bile, bunun "temelsiz tesirleri"ni hükümsüz bırakmanın güç bir şey olmayacağını ilâve ederek Dahiliye Nezaretine şu nasihatı fırlatıyor:

"Halen siyâsî mesele çıkarılmasına lüzum yoktur. Bu vilâyette gereğinin yapılmasında ihmal gösterilmeyeceğine itimat ediniz!"

Major Novill'in seyahati Babiâlinin umurunda bile değildir. Hatta bizzat Nazır Adil, gerek Mr. Novill'e, gerek beraberindeki adamlara, ayrı ayrı vesikalar vermiş olduğu halde, keyfiyeti Elâziz valisinden sorarken, bunları bile bilmemezlikten gelmektedir. Babiâlinin bugün için ehemmiyet verdiği yegâne şey, Ali Galip'e havale olunan ve onun tarafından kabul olunur gibi gösterilen Sivas baskını meselesidir.

Babiâli Sivas baskınının muvaffakiyle neticelenmesi bahasına, bütün şark vilâyetlerini değil, hatta daha fazlasını feda etmeye hazırdır. Hatta Babiâli'nin de içine alan Yıldız muhitinden ibaret bir İstanbul kalsa bu bile kâfidir. Batan imparatorluğun Babiâli tarafından temsil olunan son zihniyeti budur. Fakat o, yani Babiâli, başında bulunduğu imparatorluk batarken dahi kan istiyor. İstiyor ki Ali Galip, ne yapılacağını bilmeyen ikiyüz suvariyle Sivas'ı bassın ve oradan memleketi kurtarmaya çalışan millet timsali Mustafa Kemal'i kana boğsun. Babiâli'nin son hırsı budur. Dahiliye Nazırı Adil'le Şeyhislâm Mustafa Sabri buna muvaffak olsalar, belki bu alçak muvaffakiyet hesabına hayatlarını bile feda edecek kadar titreşiyorlar.

Babiâlinin Telâşı

Bu sebeple Dahiliye Nazırı Adil, sudan geçtiği Major Novill meselesini kolaylıkla ve süratle bir tarafa bırakarak Ali Galip'e soruyor:

- Peki, ya Sivas?.. O ne olacak?.. Çok uzadı!.. Ne vakit gidiyorsun?.. Çabuk ol ve bildir!..

Ali Galip bu işi kabul ettiğine çok pişmandır. Mesele hiç de zannolunduğu kadar kolay değildir. Bunu itiraf etmiyor. Fakat başlangıçtan beri muhaberat dikkatle takip olununca kendisinin bu işte yalnız külâh kapmak yolunu tutarak ciddî tarafını hiç de ehemmiyetle göze almamış olduğu açıkça anlaşılıyor. Malatya'ya gidiş daha ziyade işten uzaklaşmak manasına alınabilir. Bununla beraber oradan "gayet aceledir" ibaresiyle Dahiliye Nazırına şu telgrafı veriyor:

"C: 7 Eylül -

Malatya muhasebecisi jandarma havalesi kalmadığını tebliğ etti. Eşkiya takibi için sevkolunacak kuvvete sarf edilmek üzere bura muhasebeciliğine sözü edile tahsisattan süratle onbin liralık havale yapılması.

8 Eylül 1335 (1919)

Malatya'da Elâziz Valisi

Galip"

İzaha lüzum yoktur ki, takip olunacak eşkiya Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşlarından ibarettir. Dahiliye Nezareti saati saatine cevap vererek istenilen havalenin fazlasıyla verildiğini bildiriyor ve artık hemen hareket etmek üzere Ali Galip'i sıkıştırıyordu.

Şimdiye kadar Ali Galip'in her dediği şey yapılmış ve en son işte tahsisat isteği de dakikası dakikasına yerine yerine getirilmiştir. Şimdi Babiâli artık Ali Galip'ten her an Sivas'a doğru hareket hareket haberlerini beklemektedir.

Fakat yağma mı var? Sivas'a gitmek kolay şey mi? Hem Babiâli kim oluyor. Bir kurmay subay olan Ali Galip Babiâliye hareket haberi yerine derin düşünceler havi şu telgrafı veriyor:

"Malatya: 8/9 Eylül -

"Sivas ahvalinin tahkikatı için gönderdiğim adamdan henüz malûmat alamadım. Sivas'tan birkaç kişiyi de bilvasita çağırarak oradaki fikirleri ve ahvali öğrenmek istedim. Zira komitecilerin (?) bombalı erat (?) gezdirmekte bulunmaları ve ecnebilerden ne (?) yardım vaadile bunları teşvikte bulunanlar olması muhtemel olduğundan ona göre gereğince başvurdum. Böyle mühim teşebbüslerde en mühim muvaffakiyet vasıtası, kuvvetten ziyarete düşmana dair bilgilerdir.

Bilinmelidir ki vatanım için hiçbir fedakârlıktan çekinmem. Ürkütmekten korkarak ahvalden haberdar etmek hususunda ihtiyatkârlığa lüzum yoktur. Azmim sarsılmaz. Millet ve vatani sergüzeştçilerin kılavuzluğundan ve elinden kurtarmak vecibesi karşısında başarısızlığın ölümünden beter bir cahillik olmakla kalmayıp, maazallah kötü neticeler de doğurabileceğini düşünmeli ve ona göre gerekli tamamlayıcı bilgiler verilmelidir. Kuvvetin

kitap

miktariyle hareket zamanını şimdiden kesin olarak tayin edemem. Mamafih bir hafta zarfında matlûp (istenilen) istikamete doğru hareket kasdında olduğumu arz ederim."
Elâziz Valisi
Galip"

Gelin siz Babîâli olun da şu ukalâ valinin en sonunda çıkardığı bu özörlere kızmayın bakalım? Babîâlinin beklediği her an hareket haberi idi. Halbuki kendisine çok ümit bağlanan vali, şimdi ortaya yeni yeni sebepler çıkararak adeta kaçınırcasına gecikiyor. Ali Galip'in son telgrafı üzerine Babîâlide kendisi için hiç de hoş olmayan sözler söylenmiş olacağını pek kolay tahmin edebiliriz. Fakat çare ne?.. Bu işe koşulacak başka bir adam bulmak imkânı olmadığına göre, her hırs ve hiddeti yenerek Ali Galip'in bir an evvel harekete getirmeye çalışabilmek ve bu neticeyi temin içinde durumu hiç de mühim göstermemekte devam etmek lâzımdır. Babîâlinin, ilk hiddetler geçtikten sonra Ali Galip'e vermeye koyulduğu cevap şudur:

"Malatya'da Mamuretülâziz valisi Beyefendiye 8 Eylül 133 (1919) -

"Sivas'Ta günve lâyük vasıta olmadığı cihetle kâfi ve doğru bilgi alınamamakta ise de ora ahalisinden burada bulunan bir zatın söylediklerine ve başka yerlerden alınan umumi bilgilere nazaran ahali bu tahriklere taraftar değildir. Sonra asker azınlıktadır. Bu hareketleri idare edenler malûm şahıslarla, komutan ve subaylardır. Bunlar işe milli bir şekil vererek maksatlarını kabul ettirmeye çalışmaktadırlar. Halbuki millet bu işlere taraftar değildir. Orası daha yakın olduğuna göre istediğiniz bilgileri daha kolay alabilirsiniz. Bununla beraber gazeteler her nasılsa (?) oraya tayininizden bahsettikleri cihetle bir gün evvel hareketiniz daha ziyade ehemmiyet kazanmıştır. Birlikte bulunduracağınız kuvvet ne kadar çok olursa başarının da o nisbette büyük olacağı aşikârdır. Bu kuvvetin miktarıyla hareketinizin bir gün evvel tayini ile bildirilmesini bekliyorum.
8 Eylül 133 (1919)

Nazır
Adil"

Ali Galip'in bu telgrafı alıp almadığını okuyup okuyamadığını bilmiyoruz. Çünkü vaziyeti bilen hamiyet erbabı, Major Novill'in serkeşane memuriyetinden ve valinin buna karşı dahi boyun eğmesinden müteessir olarak, Malatya'da Ali Galip'e ve hempalarına taarruz ve kendilerini tevkif etmeyi kararlaştırmışlardır. Vaziyetin ciddiyet ve tehlikesini hisseden Ali Galip ise, Sivas'a gitmek şöyle dursun, Malatya'da dahi selâmette olmadığını anlayarak hiç vakit geçirmeksizin, Major Novill ile gelen propagandacılarla beraber, palas pandiras tabirine tamamen uygun bir aceleyle Malatya'dan savuşmuştur.

Bu bahse dair Sivas'a verilen raporun son fıkrasını şu cümle teşkil ediyor:

"Ali Galip ve arkadaşları, yakalanacaklarını anlamaları üzerine Kâhta istikametinde firar etmişlerdir."

Ali Galip'in gidişi o gidiş olup bir daha Elâziz'de valilik dahi yapamamış ve dağdan dağa aşmak suretiyle İskenderun'dan İstanbul'a gelerek kendi canını kurtarabilmiş olmayı canına minnet bilmiş ve Sivas baskını hâdisesi de işte böylelikle layık olduğu akıbetinde karar kılmıştır. Bu meselenin son safhalarını da kaydederek bu bahse nihayet vereceğim.

Sivas'ın Mukabil (Karşı) Tedbirleri

Babîâlinin talimatı dairesinde birkaç yüz silâhlı Kürt suvarisiyle Sivas üzerine baskın yapmak vazifesini üzerine almış olan Ali Galip'in böyle bir vazife ile tanzif kılındığından vakit ve zamanıyla haber alınmıştır. Mühim olan bu haber almanın iki suretle vaki olduğu anlaşılıyor. Birincisi çok hamiyetli ve dikkatli olan telgraf memurlarının maharet ve marifetleriyle, ikincisi Malatya'daki Suvari Alayı Kumandanı ve zabitlerinin rüzgârdan nem kapan vatanseverlikleri sayesinde.

Bu münasebetle memleket ve milletin bütün hayırlı inkılâplarında ve büyük işlerinde daima çok fedakâr hizmetleri geçmiş olan telgraf muhabere memurlarını burada şükran ve minnetle yad edebiliriz. Ta 1324 (1908) inkılâbından başlayarak Yunanlıları İzmir'de denize döken millî zafere kadar her inkılâpta ve her büyük işte bu çok hamiyetli memurlarımızı heyecan ve dikkat içinde işleri başında göregelmışizdir. Dahiliye Nazırının Ali Galip'le muhaberesinde de böyle olmuştur. Bu kadar sıkı muhaberelerin elbet bir hikmeti olacağını sezen telgrafçılar, geçen şifrelerden suret alarak icap edenlere vermişler ve nihayet bunların hâline muvaffakiyet nasıl olmak suretiyle Babîâlinin örmeye çalıştığı cinayet kumaşının mahiyeti meydana çıkmıştır. Ondan başka Malatya'daki Suvari Alayı Kumandanı ve zabitleri dahi Ali Galip'in hal ve tavırlarından haklı olarak şüphelenerek kendisinin bazı adamlara gizli bir hizmet teklif etmekte olduğu neticesine çabuk vasıl olmuşlar. Zaten İngiliz Binbaşısı Novill ile gelen diğer propagandacılar yüzünden asabi bir halde olduklarından, hepsini yakalayıp tevkif etmek için derhal tedbir almaya başlamışlardı.

Ali Galip ise, külâh kapmak için kabul ettiği bu meşum vazifenin kendisi için doğurabileceği fena akıbetleri düşünerek korku ve vesvese içinde olduğundan, kendisine yan bakan gözlerin manasını anlamakta gecikmemiştir. Bu itibarla o daha çabuk davranarak, vaziyetten haber verdiği diğer adamları da beraber alarak Eylülün 9'uncu günü Malatya'dan savuşup gitmiş ve gidişi o gidiş olarak kendisi, son menzil olmak

kitap

üzere soluğu İstanbul'da almıştır. O günlerde Ali Galip'i İstanbul'da görenler, kendisinin hâlâ bir korku içinde bulunduğunu farketmişlerdir.

Ali Galip'le arkadaşlarının kaçışları hakkında Malatya'dan verilmiş olan rapor aynen şudur:

"1. Vali Ali Galip Bey ilk defa Malatya'ya geldiğinde kışlaya gelerek Erzurum'da toplanan kongrenin, siyasi maksatla meydana gelmiş bir İttihatçı propagandası neticesi olduğunu ve bu yüzden güya vatani felâkete sürükleyeceklerini ve idare edenlerin ehliyetsiz olduklarını söylemiş ve hatta pek yakından tanıdığım muhterem Kumandanımız Mustafa Kemal Paşa Hazretleri aleyhine bile söz söylemiş ve Rauf ve Refet Beyleri de ayrıca fenaladıktan sonra Alay Kumandanı Cemal Beyla Topçu Kumandanı Münir beylere kendisiyle beraber olmalarını teklif etmiştir. Cemal Bey kolorduya mensup olup, alacağı emre göre hareket edebileceğini söylemek ve Münir Bey de (sizde adalet olursa, bizde de sükûnet olur) şeklinde cevap vermek suretiyle meseleye nihayet verilmiştir.

2. Mutasarrıf doğrudan doğruya ve alenin Kürt propagandası yapmakta ve hatta diğer propagandacıları da himaye etmekte ve evinde bulundurmaktadır.

3. Bir Fransız binbaşısıyla valinin, fabrikatör Mehmet Efendinin evinde vuku bulan buluşmasında, Paşa aleyhinde atıp tutmaya başlayan valiye karşı Fransız şu cevabı vermiştir:

- Biz Fransızlar vataniyle alâkadar olanları severiz. Paşanın millî gösterileri, Versay sarayında Türkler aleyhindeki vaziyeti hemen kâmilin değiştirmiştir. Eğer vazifem mani olmasaydı Erzurum'a gidip hürmetlerimi arz edecektim.

Valinin (eğer mintakama girerse tevkif edeceğim) demesi üzerine Fransız binbaşı kiminle tevkif edeceğini sormuş ve jandarma ile askerlerin vatansever hislerle hareket ettiklerini söylemiştir.

4. Ali Galip ve arkadaşları, yakalanacaklarını anlamaları üzerine Kâhta istikametine firar etmişlerdir."

Sivas Kongresinin Reaksiyon

Ali Galip Siva baskını ile Elâziz'de ve Malatya'da tertibat alırken, Sivas kongresi toplantı halinde bulunuyordu. Bu kongre sonradan tafsilâtıyla yazıldığında görüleceği üzere (*) 1335 (1919) senesi Eylülün 4 üncü perşembe günü saat 15'te perşembe günü saat 15'te açılmıştır. Ali Galip ise, bir gün evvel Babıâlden Sivas baskını cinayetinin mufassal talimatını almış ve ertesi gün de Malatya istikametinde Elâziz'den ayrılmış bulunuyordu.

Çok geçmeden Babıâli - Vali muhaberesi bütün teferruatıyla elde edilerek, bir taraftan Ali Galip ve arkadaşlarının yakalanıp tevkif edilmeleri için tertibat alınmış, diğer taraftan da kongre tarafından millete şu beyanname neşrolunmuştur:

Sivas, 9 Eylül 133 (1919)

Vatanın dışarıda taksime maruz olması ve içeriden de merkezi hükûmet erkânının hıyaneti sebebiyle en büyük bir teslim tehlikesi altında bulunması ve bilhassa birbirini takip edip duran fiiller karşısında hükûmetin, millî mukaddesatı ayaklar altına alan düşmanla beraber seyirci kalması millet için kendi başının çaresine bakmaktan başka bir kurtuluş ümidi bırakmamış ve Anadolu Millî Teşkilâtı işte bu mukaddes ihtiyaçtan doğmuştur.

Din ve devletimizi mahvetmek isteyenlerle işbirliği yapmaktan utanmayan merkezi hükûmet bugüne kadar yalnız, milletin her türlü meşru hareketini alelâde bir karışıklığa benzetmek ve bu hareketlere uyanları vatan haini şeklinde ilân etmekle kalmıyor aynı zamanda bunların birer suçlu gibi tevkif edilmeleri de emrediliyordu. Şimdiye kadar bu hali gözönünde bulunduran millet, padişahına müracaatla derdini anlatmak istemiş, fakat merkezi hükûmet militle padişahın temasına elinden geldiği kadar mani olmuştur. Hatta dün gece kongremiz tarafından yüksek hilâfet makamına vaziyeti arz ve izah için tertiplenen telgraf, İstanbul merkezinin padişah sarayı hattını kesmesi yüzünden padişahın huzuruna varamadı. Bugün telgrafhanedeki vatandaşlarımızdan aldığımız melanet vesikalarından ikisini milletin ibret görüşüne aynen koyuyoruz. (Dahiliye Nezaretinin evvelce kaydettiğimiz iki telgrafı).

Bu iki şifre bu hükûmetin, Osmanlı tarihinde misline tesadüf edilmemiş birtakım millet hainlerinden ibaret olduğunu bütün açıklığı ve bütün katıyetiyle ispat ediyor. Namusuyla mukadderatının korunması sebeplerini hazırlamaktan başka bir günahı olmayan millet aleyhine, merkezi hükûmet bir müddettir. Harput valiliğine belâ etmiş olduğu Ali Galip namındaki hainle vicdan yerine İngiliz parası taşıyan diğer bir takım denileri sevk ediyor ve bunların yanına bir Kürdistan teşkil ederek memmleketi parçalamak isteyen Novill adındakibir İngiliz binbaşısını katmaktan çekinmiyor.

Her türlü insanlık hislerinden mahrum ve tecrit edilmiş olan bu denileri (alçakları) millî hareketin ve bilhassa Sivas'ta toplanan umumi kongre azasının tenkiline memur eden Dahiliye Nazırı ve İngiliz Dostları Cemiyeti Reisi Adil bu hainlere bir takım masum ümmet-i Muhammedin kandırılarak millet ve millî irade aleyhine sevkini emretmişti.

Bu suretle şimdiki hükûmet, Müslümanları birbiri aleyhine ayaklandırıp sırf işgal ettiği mevki muhafaza etmek

kitap

maksadıyla lüzumsuz yere kan dökülmesini ve neticede memleketin işgalini meydana getirmiş olacaktı. Fakat Allahın inayetine dayanan millet bu denilerin (alçakların) hiyanetini keşfederek yakalanmaları cihetine (yönüne) gitmiş ve bundan sonra bu vatanda yerleri kalmadığını kendilerine bildirmiştir. Bu vaziyet karşısında kaçmaktan başka bir çare bulamayan bu hainler Kâhta'ya doğru defolup gitmişlerse de, millet takiplerine başlamış ve yakalanıp haklarında vatan haini muamelesi yapmaya karar vermiştir. Allahın inayetiyle bu şahısların pek yakında ele geçecekleri muhakkak sayılabilir. Umumi Kongre Heyeti"

Vali Ali Galip ve hempalarının haince ve canice tertiplerinin meydana çıkması ve muhaberelelerinin yakalanması ve kongre heyeti tarafından saraya yazılan telgrafı çekilmesine mani olunması üzerine Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Dahiliye Nazırı Adil Beye şu telgrafı çekmiştir:

"Milleti maruzatta bulunmaktan menediyorsunuz alçaklar, caniler, hainler!.. Düşmanlarla millet aleyhinde haince tertiplerde bulunuyorsunuz. Milletin kudret ve iradesini takdirden aciz olduğunuza şüphe etmiyorum. Fakat vatan ve millete karşı haince ve alçakça harekette bulunacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayınız..."

Galip Bey ve hempaları gibi eblehlerin ahmakça olan mevhum vaadlarına kapılarak ve Mr. Novill gibi milletimiz ve vatanımız için muzır olan ecnebilere vicdanınızı satarak giriştiğiniz denaatların, (kötülüklerin) milletçe tatbik olunacak mesuliyetini dikkat nazarından tutunuz gönderdiğiniz bu şahısların akıbetini öğrendiğiniz zaman kendi akıbetinizle mukayeseyi unutmayınız. Mustafa Kemal"

Babîâli ile Ali Galip arasındaki muhaberatın tutulması üzerine Sivas Valisi Reşit Paşa da Dahiliye Nazırı Adil'e yapılan azil ve tayin haberleriyle bunlara bağlı canice maksatların hesabını sormuştur. Dahiliye Nazırı Adil, Reşit Paşaya verdiği uzun bir cevapta, o zamana kadar yaptığı harekâtı aklınca tevile etmeğe çalışıyor ve bilhassa Sivas'a baskın tertibatına şu şekli veriyor:

"... Siyasetin gereklerine, vatan ve milletimizin menfaatlerini cidden tehlikeye sokabilecek hareketlerde ısrar edenlerin Galip Beye taarruza kadar ileri gitmeleri düşüncesi üzerine ve sırf böyle bir münasebetsizliği önlemek için Galip Beyin lüzumu kadar muhafızla gitmesi ihtiyata uygun görülmüştü ve birkaç muhafızla gitmek isteyen Galip Beye böyle bir taarruza maruz kalmamak için muhafızlarını ihtiyaten yüz yüzelliye çıkarması tavsiye olunmuştu: Bu kadar az bir muhafız miktarı, maksadı açıkça tayine kâfidir. Bunu tefsir ve tevile imkân yoktur!"

Dahiliye Nazırı Adil, kendisi gibi "eski bir millet hizmetkârına karşı" kullanılan tabirlerin ne kadar münasebetsiz olduğundan şikâyetle valiyi herhalde azil ve tayin hakkındaki padişah emrinin hükümlerine boyun eğmek lüzumuna davet ediyor.

Nazırın bu telgrafına Vali Reşit Paşa şu cevabı vermiştir:

"Dahiliye Nazırı Adil Beye,
Sivas 10 Eylül 1335 (1919) -
C: 10 Eylül 1335 (1919) tele -

"Evvla ayrılmam hakkındaki padişah emrinin resmen tebliğini rica ederim. İnanılır şekilde haber alındığına göre, yeni vali Galip, Sivas'a beraber getirmek üzere Malatya'da birtakım eşkiya ve ipten, kazıktan kurtulmuşu başına toplamak ihanetinde bulunduğu görülmesi üzerine mahallinde yakalanmasına teşebbüs olunmuş ise de, beraberinde bulunan İngiliz binbaşısı Novill, Malatya mutasarrıfı Bedirhanilerden Halil ve kolaylık görmeleri için tarafınızdan ellerine vesika verilen Kâmıran, Ceâdet, Ekrem'le beraber Kâhta istikametine kaçmışlardır. Halen takip edilmektedirler. Şu hale göre Galip'in buraya gelmesi zamana muhtaç ve belki de meskûk olduğundan bu gerçekleri padişaha arz ettikten sonra azlim hakkında alınacak padişah emrinin güvene lâayık bir nazır tarafından resmen tebliğiyle beraber bundan sonra katiyen mesuliyet kabul edemeyeceğimden dolayı padişahın emrine uyarak işten çekilmek üzere vali vekilliğini kime vereceğimin de yine o nazır tarafından bildirilmesine izninizi rica ederim."

Sivas Valisi Reşit

Zaten Ali Galip'in Sivas'ı basacak yerde canını kurtarmak üzere dağlara düştüğü, Babîâlinin malûmu olduktan sonra, İstanbul'ca yapacak bir şey kalmamış ve artık Reşit Paşa'ya da bir şey söylemek Babîâlinin elinden gelmemiştir. Ali Galip Malatya'dan Babîâli'ye çektiği son şifre telgraflarından birinde:

"Bu ayın (yani 1919 Eylülünün) 14'üncü günü kâfi kuvvetle eşkiyanın takibi ve yakalanması için Malatya'dan hareket edecek şekilde gerekli tedbirler alınmıştır. Allahın yardımıyla müsademedede başarılı netice alınacağına itimat buyurulsun" diyordu.

Nazır Adil'in teviline çalıştığı muhafız kuvvetin yapacağı iş işte buydu. Halbuki Ali Galip telgrafı gönderdikten sonra, bir sabah, gün ışırken Malatya'dan kaçıp kurtulabilmeyi canına minnet bilmiş ve bu hasabet (alçaklık) faslı da böylece kapanmıştır.

NUTUK'TAN

GÂZİ MUSTAFA KEMAL

III - MUSTAFA KEMAL'İN MUKABELESİ

Şimdi Efendiler, mücadele tarihimizde mühim bir vak'a teşkil eden Ali Galip meselesi hakkında, müsaade buyurursanız biraz tafsilât vereyim.

Efendiler, daha Temmuz başlangıcında, Erzurum'da bulunduğum zaman Celâdet ve Kâmuran Âli isminde iki şahsın ecnebi tarafından birçok paralarla İstanbul'dan Kürdistan'a gönderileceği, bunların tesvilât ve aleyhte tahriklere memur oldukları ve bir iki gün zarfında hareket etmiş veya edecekleri haber alındı. Bu haber üzerine bunların gürültü çıkarılmadan tarassud edilerek yakalanmaları lüzumunu 3 Temmuz tarihinde Diyarbakır'da 13'üncü Kolordu Komutanına ve ayrıca Kurmay Başkanı olan Halid Beye ve Canik Mutasarrıfına bildirdim.

20 Ağustosta, 13'üncü Kolordu Komutanına verdiğim emirde, bahis mevzuu insanların İstanbul'dan hareket eylediklerinin bildirildiğini ve alınacak tedbirler arasında bilhassa Mardin istasyonunda sıkı bir kontrol kurulmasının muvafık olacağını yazdım.

Sivas Kongresinin ikinci günü, yani 6 Eylül tarihinde, "Bedirhâni ailesinden Celâdet ve Kâmuran ile Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem adında üç şahsın, yanlarında vaktiyle Diyarbakır vilâyetinde aleyhimizde propaganda yapan bir ecnebi subayı bulunduğu halde, silâhlı Kürtler muhafazasında olarak Elbistan ve Arga üzerinden Malatya'ya geldikleri ve Mutasarrıf, Belediye Başkanı tarafından karşılandıkları, 3'üncü Kolordu Komutanının haberinden" anlaşılıyor. 15'inci Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşanın 3'üncü Kolordu Komutanlığına buna dair gönderdiği 6 Eylül 1919 tarih ve 529 numaralı şifresinde verilen bilgilerde "ecnebi subayının Türk, Kürt ve Ermeni nüfusunu tetkik etmek üzere merkezî hükûmetin izniyle dolaştıklarını söylediği, Malatya'da bulunan Suvari Alayı, mevcudu az olduğundan bunların derhal yakalanması için İstanbul'a müracaat edildiği, 13'üncü Kolordudan bildirilmiştir. Bu adamların ne maksat ve ne vazife için nereleri gezecekleri hakkındaki bilgilerini Harput vâlisine sordum" denilmekte idi. Harput vâlisi Ali Galip Beydir. Bu adamların ne maksatla geldikleri 3 Temmuz tarihinden beri malumumuzdur. Beş on müsellaah Kürt'e karşı bir Suvari Alayının mevcudu az görülmüş, yakalanmasına cesaret edilmemiş; asıl hayreti çeken cihet, bunların tevkifi için İstanbul'a müracaat edilmiş olduğu haberiştir!

Bu küçük ve ehemmiyetsiz gibi görünen noktaları, o zamanki vaziyeti görüşte, şayanı dikkat telâkki ve zihniyet farkları gösterdiği için kayıt ve işaret ediyorum.

Diyarbakır'da 13. Kolordu Komutanının hareket tarzı şüpheli görüldüğünden, doğrudan doğruya bu kolordunun Erkânıharbiye Reisine, 3'üncü Kolordu Kumandanının imzasıyla Eylül 1919 tarihinde yazılan "Zata Mahsus" şifrede,

"Memleket için pek zararlı hareketler yapmakla meşgul oldukları gerçekleşen Vali Galip Bey, Malatya Mutasarrıfı ve Kâmuran ve Celâdet ve Ekrem Beylerle yanlarında bulunan İngiliz binbaşısının behemehal yakalanarak Sivas'a sevk edilmeleri için bizzat 15'inci Alay Kumandanı İlyas Beyin emrinde altmış kadar atlı ve katırlı suvarinin en geç olarak 9.9.1335'te (1919) Harput'tan Malatya'ya hareketi icap etmiş ve işin çabuklaştırılması için doğruca adı geçen Alay Kumandanlığına tebliğ yapılmıştır.

Bu müfrezenin süratle hareketinin teminini ehemmiyetle rica ederim. Yardım için yarın Sivas'tan bir otomobille bazı zabıtlar de gönderilecek ve müfreze için nakil vasıtası bulmak için yapılacak masraf da buradan ödenecektir. 15'inci alaya verilecek emir suretinin acele bildirilmesini ayrıca rica ederim. Bu hususlara kumandanınız muvafakatı olmasa bile, yapılması elzemdir" denildi.

Diyarbakır'dan Erkânıharbiye Reisinin 7/8 Eylül 1919 tarihiyle bana yazdığı şifrede:

"Tevkif hakkındaki arzuyu öğrendim. Bu yolda Kumandan beyin emir vereceğini hiç zannetmiyorum. Çünkü askerî hassaslarını tamamen bilirim. Tarafımdan yapılacak tebligatı ise tamamen icrada tereddüt ederler. Bu yolda İstanbul'da muhaberedeyiz. Bu hale göre yapılacak işler yüksek reyinize kalmıştır. Şifre kaleminin 357 sayısıyla arzedilmiştir" denilmekte idi.

Elâziz'deki Alay Kumandanı İlyas Beyden, 13'üncü Kolordu Kumandanının emrine cevap olarak gelen 8.9.1919 tarihli telgrafta da:

"C: 8.9.1919 Şifreye.

1- Telgraf alınmış ve anlaşılmıştır.

2- Malatya buraya üç gün mesafededir. Orada suvari ve topçu alayları vardır. Hareket hazırlığım tamamlanmış ve kolordudan aldığım emir üzerine hareketim bırakılmıştır. Kolordunun izni olmadan buradan hareketim münasip olmayacağından, hareket emrinin kolordudan tebliğine aracılık etmenizi sabırsızlıkla bekliyorum." (Ves. 58) denilmekte idi.

Halid Beye derakab verdiğim cevap aynen şu idi:

kitap

"Malûm zevatın hiyanetleri anlaşılmiştir. Hükûmette bu hiyanette müşterektir. Oradan emir beklemek düşmana fırsat verecektir. Bu husustaki tebligatımızı da alınca hiç kimseyi tereddüde sevk etmeyecek surette hemen emir vermek, vakit geçirmemek lâzımdır. Komutanın tereddüt edeceğini ihtimal veriyorsanız, yaptığınız tebligatı Elâzığ ve Malatya'daki Alay Komutanlarına siz bildiriniz. Gerçek lüzum varsa komutayı uygun gördüğünüz Tümen Komutanlarından birisi üzerine alsın. Teenni (Yavaş hareket etme) zamanı geçmiştir. İcraat cevabınızı bekliyoruz, kardeşim.

Mustafa Kemal"

Alay Kumandanı İlyas Beye de aynı tarihte bizzat şu emri verdim:

'Malûm zatların hiyaneti gerçekleşmiştir. İstanbul'daki merkezî hükûmet de bunların hiyanetinde müşterektir. Kolordunuz kumandanının bu hususta izin istemesi ve cevap alamaması hatıra gelebilir. Binaenaleyhp meselenin hallini ve teminini zatiâlinizden beklerim. Cevabınızı bekliyorum efendim. Malatya'daki icraatınızdan sonra lüzum hasıl olursa, Sivas'ta bize iltihak edersiniz.

Mustafa Kemal

Şifre haricindeki imza da K. O. 3. Erkânı harbiye Reisi Zeki Beyindi.

Malatya'da bulunan Suvari 12'nci Alay Kumandanını 7/8 Eylül gecesi bizzat telgraf başına çağırılmış ve görüşmekte idim. Alay kumandanı Cemal Beyden vaziyet ve kuvveti hakkında malûmat aldım. Gelenlerin beraberlerindeki silâhlı Kürtlerin "onbeş, yirmi kişi" kadar olduğunu ve alayın da merkezde "ancak o kadar kuvveti" bulunduğunu söyledi. Ben kuvveti kâfi gördüm. Hattâ Suvari ve Topçu alayının yalnız zâbitleri kâfi gelebilirdi. Yalnız hususi vaziyet ve ruh hâletini anlamak istiyordum.

Bunun üzerine telgraf mükâlemesi şöyle cereyan etti:

(Muhabereye başlamadan evvel hüviyetini anlatması hakkında sorulan sual üzerine şu malûmatı verdi: 1311 (895) sonunda okuldan çıkmış. Kafkas ve Suriye cephelerinde Suvari 2'nci Fırkada, Aşiret İhtiyat Fırkası müretteb Suvari Alay Kumandanlığında ve İran'da Suvari 2'nci Alay Kumandanlığında bulunmuş, İstanbullu imiş).

Sual - Muhaberemizin hiçbir noktasının hiçbir kimseye söylenmeyeceğine dair yanınızdaki telgraf müdür ve memuruna yemin ettirmenizi rica ederim. Muhabereye devam edeceğiz.

Cevab - Yemin ettiler, kimse kalmadı. Yalnızız efendim.

Sual - Oraya, bir İngiliz binbaşısı gelmiş, ismini, yanında kimler olduğunu bildiriniz.

Cevab - Vesikasında Cobertin Novill'dir. Refakatindekiler Bedirhanzade Kâmıran ve Celâdet Beylerle Diyarbakırlı Cemil Paşazade Ekrem Bey ve Diyarbakırlı Hilmi Efendi ve birtakım Kürtlerden ibarettir.

Sual - Kürtler dediğiniz miktarı nedir ve o binbaşısı cinsinden ne kadar kuvvet vardır?

Cevab - Onbeş yirmi kişi kadar vardır. Bir çavuş bir neferi var. Başka yok efendim.

Sual - 5/6 gecesi Elazığ valisi otomobile oraya gitmiştir. Orada mıdır ve onlarla temasta mıdır?

Cevab - Buraya gelmiştir. Novill ile görüşmüştür. Bugün de ifadeyi ziyaret üzere Novill valinin misafiri bulunduğu fabrikatör Mehmet Efendinin hanesine gidecektir. Diğerleriyle görüşüp görüşmediğini bilemiyorum.

Sual - Alayınızın el altında mevcudu nedir?

Cevab - Alayın bölükleri müteferriktir. Burada ancak bir kadro bölüğü vardır. Onun da bir kısım atları takibattadır.

Sual - Şimdi bu anda, eliniz altında kaç silâhlı nefer vardır?

Cevab - Onbeş yirmi çıkarılabilir.

Sual - Vali Galip Beyi ve İngiliz Binbaşısını ve Kâmıran, Celâdet ve Ekrem beylerin hepsinin tedbirli tertiplerle bu gece tevkifleriyle Sivas'a yola çıkarılmaları lâzımdır. Vaziyetiniz bunu yapmaya müsait midir? Size buradan ve Harput'tan yardım yetiştirilecektir.

Cevab - Valiyi de beraber mi?

Sual - Bilhassa, evet.

Cevab - Arzettiğim veçhile vaziyet ve kuvvetim buna müsaat değildir. Kâmıran, Celâdet ve Ekrem beylerin tevkifleri hakkında 3. Kor. Komutanı ile muhabere cereyan etti. Neticesinde şimdilik tevkifleri vaziyetin nezâketi hasebile muvafık olamayacağı hakkında emir de geldi.

Artık bu zatın daha ziyade üzerine varılamazdı. "Kendilerine hissettirmeksizin sıkı tarassudlarda (gözetlemelerde) bulundurunuz. Kolordunuzda emir gelecektir. Hareket ederlerse, hareket istikametlerini ve ne vasıta ile hareket edeceklerini derhal bildiriniz" talimatını vermekle iktifa ettim.

8 Eylül günü Cemal Beydan şifre ile "malûm zatların hâlâ orada olup olmadıklarını ve tarassud tertibatının emniyet derecesini" sordum ve "kendisine günde iki def'a rapor vermesini" emrettim.

Halid Beye yazdığım tegrafa ertesi günü (8 Eylül 1919) aldığım cevabda Elâziz'de Alay Kumandanı İlyas Beye emir verildiği ve bu emrin sureti bildiriliyordu:

"C - 7.9.1335 (1919) Şifreye):

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

15. ci Alay Kumandanına yazılan şifre bilgi için aşağıda gösterilmiştir.

"1. Malatya'daki heyetin, memleketin selâmeti bakımından ne kadar muzir (zararlı) olduğu aşîkârdır. İki ay evvel Diyarbakır aşireti reisine (birbuçuk aya kadar buralarda Osmanlı hükûmetinin memurları kalmayacaktır)

kitap

diyen Musul vilâyetinin bugünkü karışıklığına tek sebep olan Novill gibilerin hangi maksada hizmet edeceği meydandadır. Buna ise ancak sizin gibi fedakâr vatanseverler çare bulacaklardır.

2. 3. cü Kolordu ile muhterem Kongre heyeti de memleket için pek muzır (zararlı) hareketlerde bulunmakla meşgul oldukları gerçekleşen Val Galip, mutasarrıf Halil, Bedirhanilerden Celâdet, Ekrem ve Binbaşı Novill'in behemahal yakalanarak muhafaza altında Sivas'a gönderilmelerini bilhassa rica etmektedirler.

Bu maksatla, komutanız altında 60 kadar atlı ve katırlı suvarinin en geç 9 Eylülde Elazığ'dan Malatya'ya hareket ettirilmesi gerektiğini ve yardım için de bugün Sivas'tan otomobille bazı subayların gönderileceğini bildiriyorlar.

3. Esasen Malatya'da suvari ve Topçu Alayları var. Fakat Alay Komutanları beceriksiz ve o kadar güvenilir değildir. Vali, postayı vuranları bizzat takip fikriyle bütün Suvari Alayını istemiş, Alay yalnız Hasmansu'daki bölükle beraber topyekûn 40 atlı vermiştir. Bu, maksatlarını elde etmek için Malatya'da kuvvet bulundurmaya matuf bir plânda da olabilir. Alaya, zinhar fazla kuvvet verilmemesini yazdım. Valinin, eratı firara teşvik için cemiyet teşkil ettiği hakkında alınan halberlerde bu fikri teyit eder. Buradaki taburumuz yarın Elazığ'a hareket ediyor. Siverek'teki Suvari bölüğü de kestirme yoldan Malatya'da alayına katılmak emrini aldı. Lüzumunda eratı hayvanlara bindirerek Malatya'daki kuvveti süratle takviye etmeniz için, size kolordudan evvelce emir verilmişti. Malatya vaziyetinin ehemmiyet kesbettiğini siz de hissettiğinizden, imkân nisbetinde harekâtınızı gizleyerek 60 kadar katırlı suvari ve iki makineli tüfekle Malatya'ya gidebilir ve kolorduya Malatya'ya geçtiğinizi yazarsınız. Oradaki subaylar ve Sivas'tan gelecekle görüşerek 2. ci maddedeki arzuya göre gereğini yapmanız, dini hamiyet ve vatansever gayretinizden beklenmektedir. Vali gitmiş olursa ve İngilizlerin yakalanmasında büyük mahzur görürseniz, diğerleri hakkında gereği yapıla. Neticede Kolorduya Sivas'tan gönderilen müfreze tarafından yapılmış olduğunu söylersiniz. Herhalde bu yolda büyük maharet ve medeni cesaretle hareket edilmesini, hareket ve varışınızı bana ve Sivas'a bildirmenizi, bu konuda gayet ketum davranılmasını, duruma göre tatbikatta mahzur ve imkânsızlık bildirmenizi bilhassa rica ederim.

Kolordu Kumandanı Cevdet Bey dahi, İlyas Beyin 52 katırlı suvari ve iki mitralyözle 9 Eylül sabahı hareket ettiğini ve 10 Eylül akşamı Malatya'da bulunacağını bildirdi. 9 Eylül tarihli olan bu şifresinde "muhalefetlerle dolu bir muhitte daha fazla icraat yapmamak hususunda kendisini mazur göreceğimi" de açıklıyordu. 9 Eylülde İlyas Bey müfrezesinden maada Aziziye'den iki Suvari bölüğü, Siverek'ten Malatya'daki alaya mensub bir bölük dahi Malatya'ya hareket ettirildi.

Vali Ali Galip'in ve Bedirhânilerle Cemil Paşazâdenin yaptığı propaganda tesirini izale için Elâziz ve Dersim havalisi ile alâkası olduğu malûmum olan Kemah'ta bulunan Halet Bey (eski milletvekili) 9 Eylülde hareket ve Haydar Beyle irtibat kurmasını yazdım. (Ves. 65):

"İngiliz himâyesinde müstakil bir Kürdistan teşkilî maksadıyla propaganda yapmakta olan İngiliz binbaşlarından Mr. Novill'in din ve milliyetlerini satmış Kürt beylerinden Ekrem, Kâmiran Ali, Celâdetle Malatya'ya geldiği ve hükümetin fikirlerini güden yani millet ve vatan haini olan Elazığ vâlisinin de bunlara iltihak eylediği ve Bedirhânilerden Malatya Mutasarrıfı Halil ile beraber güya postayı vuran hırsızları takip bahanesiyle Kürtlerden adam toplamaya teşebbüs ettikleri haber alındı. Muzurluklarının önlenmesi için bittabi askeri ve millî tedbirlere başvuruldu. Şu kadar ki Kürtlerin mukaddes hilafet makamı ve vatana olan sadakat ve bağlılıklarını göstermek üzere bazı aşiretlerin bir miktar Kürt kuvvetiyle birlikte Malatya istikametine hareket ve padişah ve millet aleyhinde İngilizlerle işbirliği cesaret eden ve o civarın saf Kürtlerini (Posta hırsızlarını takip) yalanı ile toplayarak lüzumsuz yere asker tarafından öldürülmesine ve hadişaha, millete karşı isyan etmiş bir şekilde sokulmalarına sebep olaabilecek olan bu vatan hainlerinin alçaklıklarını, sözü geçen Kürtlere en sür'atli vasıtalarla tebliğ ederek, kendilerini yapılacak daveti reddetmelerini temine himmet etmeniz çok arzuya şayandır. Mümkün ise hemen gereğini yaparak neticenin bildirilmesini rica ederiz. Mustafa Kemal"

Halit Bey ayın nihayetine doğru oraya vardı.

Van vâlisi bulunan Haydar Bey'de Elâziz vilâyetini üzerine almak üzere Erzurum'dan hareket ettirilmişti.

Haydar Bey 15. Kolorduya mensup olup Mamahatun'da bulunan bir suvari alayı ile de irtibat kurarak icabında bu alayı Malatya cihetine hareket ettirecekti.

Otomobil ile bazı zâbitlerin de Malatya'ya sevkedileceğine dair bir kayıt vardı.

Filhakika arkadaşlarımızdan Recep Zühtü Bey 3. cü Kolordu yaveri zahiri sıfatıyla benden aldığı hususi talimatla yanında bazıları olduğu halde 9 Eylülde otomobil ile Malatya'ya hareket etti. Maalesef bindiği otomobil yolların bozuk ve çamurlu olmasından Kangal'da kırılmış ve tam zamanında Malatya'ya yetişememişti. Kangal'da kırılmış sonra kâh araba ve kâh hayvanla gece gündüz olarak sivas'tan hareketinin dördüncü öğleden sonra Malatya'ya varabilmişti. Recep Zühtü Beyin verdiği raporlar vaziyetin aydınlanmasına çok hizmet etmiştir.

Efendiler, 15 Eylül günü geç vakit şu telgrafı aldık:

"1. 10.10.1919 saat 14'de vukuatsız olarak Malatya'ya gelindi.

2. Malûm zatların hepsi maalesef Kâhta istikametine kaçmışlardır. Tafsilat daha sonra arz edilecektir.

Alay 15 K.

Bn. İlyas"

kitap

Aynı günde ve fakat İlyas Beyin telgrafından sonra da şu telgrafı alıyoruz:

Bu telgraftan az sonra, bir şifre daha geldi:

"1. Harput vâlisi ile Malatya Mutasarrıfı ve İngiliz Binbaşısı ve kendilerinden olan malûm şahıslar, 15. ci Alayın Elazığ'dan hareketini ve kendilerinin tevkif edileceklerini haber alır almaz, bugün sabahtan kaçmışlardır.

Bunların Kâhta'da Bedir Ağanın yanına gittikleri ve oradan toplayacakları Kürtlerle burayı basmaya gelecekleri söylenmektedir.

2. Bunların ve Bedir Ağa aşiretinin fenalığa cesaret ettikleri takdirde, takibat yapılması için kolordudan emir alınmıştır. İzleri takip edilmekte ve netice ayrıca arz edilecektir.

3. 15. ci Alay Komutanı maiyetindeki kuvvetle bugün saat 14 de Malatya'ya gelmiştir.

12. ci Sv. A. K.

Bn. Cemal"

Aynı tarihte yazılmış olan bu iki telgraf, yanyana getirilerek tetkik olunursa dikkate şayan bazı noktaların göze çarpmamasına imkân yoktur.

Suvari Alay Kumandanı Cemal Bey tarafımızdan aldığı talimat veçhile malûm şahısları sıkı ve emin bir sürette tarassud altında bulunduracak ve günde iki defa rapor verecekti.

Bu şahıslar 10 Eylül günü sabah sabah kaçtıkları halde Cemal Bey bu bilgileri ancak İlyas Bey müfrezesinin varışından ve İlyas Beyin raporundan sonra bildiriyor. Cemal Bey kaçakları İlyas Bey müfrezesinin Elâziz'den hareketlerini haber aldıklarını söylüyor. Halbuki telgrafhâne Cemal Beyin tarassudu (gözetimi) altında idi.

Sonra, kaçakların Kürtleri toplayıp Malatya'yı basacaklarının rivayet edildiğini de ilâve ediyor. Bu noktalar Suvari Alay Kumandanı hakkında şüphe ve tereddüdü celbetmekten hâli (uzak) değildir.

Bilahara alınan bilgilerden anlaşıldı ki Ali Galip ve arkadaşları 9 Eylül akşamı haber almışlardır. Ali Galip geceyi uykusuz hükûmet dairesinde geçirmiştir. 10 Eylülde maiyetlerinde birkaç jandarma ve silâhlı Kürt olduğu halde, hükûmet dairesinde toplanıyorlar, sandık emininin odasına giriyorlar, sandığı açıyorlar, beraber almak üzere altı bin lira sayıp bir kenara koyuyorlar ve sandığa koyulmak üzere de şu senedi yazıyorlar:

"Mustafa Kemal Paşa ve avanesinin tenkili masrafına karşılık olmak üzere, bu husustaki emre göre, altı bin lira alınmıştır.

10 EYLÜL 1919

HALİL RAMİ ALİ GALİP

İlyas Bey müfrezesinin Malatya'ya yaklaşmakta olduğu anlaşıldığı bir sırada Suvari Alay Kumandanı zâbitlere, mutasarrıfın evini, hedef gösteriyor. Mutasarrıfın evini sarıyorlar ve telefon tellerini kesiyorlar ve evi basıyorlar. Bu ameliyenin başladığını hisseden Halil Beyin ailesi, hükûmet dairesine haber veriyor. Hükûmet para almakla meşgul olan vâli, mutasarrıf ve refikleri (arkadaşları) vaziyetten haberdar olur olmaz korku ve telâş ile her şeyi unutup ayırdıkları parayı ve yazdıkları senedi olduğu gibi bırakıyorlar ve maiyetlerine birlikte hazır bulunan atlarına binerek hemen kaçıyorlar.

Suvari Alay Kumandanının ve Topçu Alay Kumandanının valinin, geceyi hükûmet dairesinde geçirmekte olduğunu bilmedikleri kabul edilemez. Mutasarrıftan ziyâde valinin tevkifi mühim olduğu da meydanda idi. Binaenaleyh, malûm şahısların kaçışlarında müsamaha olduğu muhakkaktır. En zayıf tefsire göre, malûm şahısların maiyetindeki beş on silâhlı jandarma ve Kürt ile çarpışmaktan büyük fenalık çıkabileceği vehmi Malatya'dakileri -endirekt- tedbire sevkemiş ve bu şahısları ürküterek kaçırmayı tercih ettirmiştir denilebilir.

10 Eylülde İlyas Beye verdiğim talimatta başlıca zikrettiğim noktalar:

1. Kaçakların süratle yakalanmaları,

2. Kürtlük cereyanına aslâ müsait zemin bırakılmaması,

3. Malatya'da Mutasarrıflığın Jandarma Kumandanı Tevfik Bey tarafından deruhte edilmesi, münasib ve namuslu, hamiyetli bir zâtın da Harput'ta vilâyet makamını sür'atle işgal etmesi,

4. Malatya ve Harput'taki hükûmet kuvvetlerini tamamen ele alarak, millet ve vatan aleyhine hiçbir icraata meydan verilmemesi,

5. Kaçaklara uyanların merhametsizcene ve aman verilmeden imha edileceğinin tamimi ve namuslu halkın hakikatten haberdar edilmesi,

6. Millî mevcudiyetimizi tehlikeye sokacak olan ecnebi askerine de mukabele olunacağına göz önüne alınması ve tertibât ile tedbirlerinin bildirilmesinden ibaret idi.

Efendiler, alınan tedbirler ve tertipler ve bilhassa gösterilen asabiyet ve şiddet sayesinde Ali Galip ve Halil Beylerin işfale çalıştıkları aşiretler dağılmış, ümitsiz kalan Ali Galip evvelâ Urfa'ya ve oradan Haleb'e kaçmıştır. Mr. Novill de nezaret altında ve müreffehane Elbistan üzerinden gitmiştir. Diğerleri de birer suretle kaçmışlardır. Bu safhaları daha ziyade izahta bir fayda görmüyorum. Bu hususlara dair beyanatima lâhika olarak neşredilecek vesikaların okunmasından, hal ve gelecek için intibaha şayan noktalar çıkarılabileceğini ümit ederim.

ALİ GALİP'İN AKİBETİ

kitap

Ali Galip ne oldu? Bu bahsi kapatmak için onun hakkında bilinenleri kısaca anlatmak faydalı olur: Ali Galip Malatya'dan palas pandiras kaçıktan sonra Beyrut üzerinden İstanbul'a gelmiştir. Dahiliye nezareti, Ali Galip'in, muvaffakiyetsizliğine rağmen, tekrar kullanmayı düşünmüş ve bir müddet sonra Anadolu'ya yapılacak yeni bir baskına memur etmiştir. Bu vazife Ali Galip'e İstanbul'un 16 Mart 1920'de İngilizler tarafından işgalinden sonra verilmiştir. Vazife şu idi: Ali Galip İstanbul'da toplayıp teşkil edeceği (1500) kişilik bir kuvvetle Antalya'ya çıkacak ve oradan Ankara üzerine yürüyecekti! Tabiatıyla Ali Galip ne bu kuvveti toplayabilmiş, ne de Antalya'ya çıkmıştır. Sonradan çıkarılan rivayete göre Ali Galip sözde Sevr muahedesi'nin imzasından müteessir olarak böyle bir işe girişmekten vazgeçmiştir. Ali Galip'in bu eserde okunmuş olan mazisine nazaran böyle bir harekette bulunduğunu kabul etmek müşküldür. Ali Galip İstanbul'un kurtuluşu üzerine yakalanmış ve Adapazarı harp divanına verilmiş ise de oradan (herhalde hareketi harp divanının mevzuu ile alâkalı olmadığı için olacak) yakasını kurtarmış ve Ankara'ya gelmiştir. O sırada başvekil bulunan Rauf Orbay Ali Galip'in Ankara'da dolaştığını işitince BM Meclisi'nde bu zatın mazisi hakkında izahat vermiştir. Bu izahat üzerine kendisi o sırada Lozan muahedesine eklenmek üzere hazırlanmakta olan yüzellilikler listesine dahil olunmuştu (alınmıştı). Bu suretle memleket dışına kaçmak zorunda kalan Ali Galip bir daha vatana dönemeyerek dışarıda ölmüştür.

CEPHEDEN DÖNÜYÖR

Cepheden Ankara'ya dönüşlerinde, Ankara'dan cepheye gidişlerinde her zaman çok candan karşılanır ve her zaman hasretle beklenirdi. En ümitsiz, en karanlık günlerde Mustafa Kemal'i karşılarında görenler, yarına daha emniyetle bakarlardı. İşte o günlerdeki birkaç karşılama ve uğurlama sahnesi.

C'in Kültür Hizmeti

Atatürk

- c Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri
Bülent Tanör
- c Kurtuluş (Türkiye 1918-1923)
- c Kuruluş (Türkiye 1920 Sonraları)
- c Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları
Prof. Dr. Sina Akşin
- c Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi I-II
Prof. Dr. Macit Gökberk
- c Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk
Yunus Nadi
- c Türkiye'yi Sokakta Bulmadık
- c Birinci Büyük Millet Meclisi
- c Mustafa Kemal Paşa Samsun'da
- c Cumhuriyet Yolunda
Falih Rıfkı Atay
- c Baş Veren İnkılapçı (Ali Suavi)
- c Atatürk'ün Bana Anlattıkları
- c Zeytindağı
- c Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs
- c Çankaya I-II-III-IV-V
Bâki Öz
- c Kurtuluş Savaşı'nda Alevi-Bektaşiler
Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya
- c Devrim Hareketleri İçinde Atatürkçülük
- c İslamcılık Cereyanı I-II-III
- c Hürriyet'in İlânı
- c Batılılaşma Hareketleri I-II
Sabahattin Selek
- c Milli Mücadele (Büyük Taarruz'dan İzmir'e)
- c İsmet İnönü'nün Hatıraları
- c Millî Mücadele (Erzurum'da Gergin Günler)
İsmail Arar
- c Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı

- Prof. Dr. Niyazi Berkes
- c 200 Yıldır Neden Bocalıyoruz I-II
- c Batıcılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler I-II
Ceyhun Atuf Kansu
- c Devrimcinin Takvimi
- c Bağımsızlık Gülü
Paul Dumont-François Georgeon
- c Bir İmparatorluğun Ölümü (1908-1923)
Ali Fuat Cebesoy
- c Sınıf Arkadaşım Atatürk I-II
Abdi İpekçi
- c İnönü Atatürk'ü Anlatıyor
Paul Dumont
- c Atatürk'ün Yazdığı Tarih: Söylev
Kılıç Ali
- c İstiklâl Mahkemesi Hatıraları
- c Atatürk'ün Hususiyetleri
S. İ. Aralov
- c Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları I-II
Nurer Uğurlu
- c Atatürk'ün Yazdığı Geometri Kılavuzu
- c Atatürk'ün Askerlikle İlgili Kitapları
- c Atatürk'ün Askerlikle İlgili Çeviri Kitapları
George Duhamel
- c Yeni Türkiye Bir Batı Devleti
Prof. Dr. Suna Kili
- c Atatürk Devrimi-Bir Çağdaşlaşma Modeli
Reşit Ülker
- c Atatürk'ün Bursa Nutku
M. Şakir Ülkütaşır
- c Atatürk ve Harf Devrimi
Mustafa Kemal
- c Anafartalar Hatıraları
- c Zâbit ve Kumandan ile Hasbihal
Gâzi Mustafa Kemal
- c Yarın Cumhuriyet'i İlan Edeceğiz (Nutuk'tan)
- c Yarın Cumhuriyet'i İlan Edeceğiz (Söylev'den)
- c 1919 Yılı'nın Mayısının 19'uncu Günü Samsun'a Çıktım
- c Erzurum Kongresi
- c Sivas Kongresi I-II-III-IV
- c Ankara'ya Geliş (Nutuk'tan)
- c Ankara'ya Geliş (Söylev'den)
- c Ankara'ya Geliş (Nutuk'tan)
- c Ankara'ya Geliş (Söylev'den)
Ecvet Güresin
- c 31 Mart İsyanı
Doğan Avcıoğlu
- c 31 Mart'ta Yabancı Parmağı
Metin Toker
- c Şeyh Sait ve İsyanı
Süleyman Edip Balkır
- c Eski Bir Öğretmenin Anıları
Kemal Sülker
- c Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu
Prof. Dr. Neda Armaner
- c İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nurculuk
Fazıl Hüsnü Dağlarca
- c Destanlarda Atatürk / 19 Mayıs Destanı
- c Gâzi Mustafa Kemal Atatürk
Eylemde/10 Kasımlarda
İsmet Zeki Eyuboğlu

kitap

- c İrticanın Ayak Sesleri
c İslam Dininden Ayrılan Cereyanlar: Nakşibendilik
c Karanlığın Ayak Sesleri / Kadirilik Nuri Conker
c Zâbit ve Kumandan
Ord. Prof. Dr. Yusuf Hikmet Bayur
c Ermeni Meselesi I-II
c Balkan Savaşları / Birinci Balkan Savaşı I-II-III
c Balkan Savaşları / İkinci Balkan Savaşı I-II
Talât Paşa
c Hatıralar
İsmet İnönü
c Lozan Antlaşması I-II
c Cumhuriyet'in İlk Yılları I-II
c Hatıralar (Birinci Dünya Harbi)
Sami N. Özerdim
c Yazı Devriminin Öyküsü
Halide Edip Adıvar
c Türkün Ateşle İmtihanı I-II-III
Prof. Dr. Muammer Aksoy
c Atatürk ve Tam Bağımsızlık
Prof. Dr. Şerafettin Turan
c Atatürk ve Ulusal Dil
Johannes Glasneck
c Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye I-II-III
Ruşen Eşref Ünaydın
c Atatürk'ü Özleyiş I-II
c Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülâkat
Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil
c Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak
Prof. Dr. A. Afetinan
c M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım
c M. Kemal Atatürk'ün Karlsbad Hatıraları
Prof. Dr. Suat Sinanoğlu
c Türk Hümanizmi I-II-III
Charles N. Sherrill
c Bir ABD Büyükelçisinin Türkiye
Hatıraları/Mustafa Kemal I-II
Dr. Bernard C aporal
c Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında
Türk Kadını I-II
c Kemalizm Sonrasında Türk Kadını I-II-III (1923-1970)
Dr. Bernard Caporal - Neşe Doster
c Kemalizmde ve Kemalizm Sonrasında
Türk Kadını III - Kronoloji
Dr. Bernard Caporal
c Kemalizm Sonrasında Türk Kadını-I-II-III Kurt Steinhaus
c Atatürk Devrimi Sosyolojisi I-II
Bahir Mazhar Erüreten
c Türkiye Cumhuriyeti Devrim Yasaları
Sabahattin Eyuboğlu
c Köy Enstitüleri Üzerine
Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu
c İlk Meclis
Nadir Nadi
c 27 Mayıs'tan 12 Mart'a
Tayfur Sökmen
c Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar
Dr. Abdurrahman Melek
c Hatay Nasıl Kurtuldu
Yaşar Nabi
c Balkanlar ve Türklük I-II

kitap

- General Fahri Belen
c Büyük Türk Zaferi (Afyon'dan İzmir'e Kadar)
Doç. Dr. Suat Yakup Baydur
c Dil ve Kültür
Kadriye Hüseyin
c Mukaddes Ankara'dan Mektuplar
Berthe Georges-Gaulis
c Kurtuluş Savaşı Sırasında Türk Milliyetçiliği
Ord. Prof. Enver Ziya Karal
c Tanzimat-ı Hayriye Devri
Liman von Sanders
c Türkiye'de Beş Yıl I-II-III
Arnold J. Toynbee
c Türkiye I-II-III - Bir Devletin Yeniden Doğuşu
İlhami Bekir
c Altın Destan Mustafa Kemal Atatürk I-II
Prof. Dr. Mahmut Âdem
c Atatürkçü Düşünce Işığında Eğitim Politikamız
John Grew
c İlk ABD Büyükelçisinin Türkiye Hatıraları - Atatürk ve İnönü
Dagobert von Mikusch
c Avrupa ile Asya Arasındaki Adam (Gazi Mustafa Kemal) I-II-III-IV
Prof. Dr. Erol Manisalı
c Dünden Bugüne Kıbrıs
Mustafa Baydar
c Atatürk'le Konuşmalar